

ser fortfarande, att Bankofullmäktige i denna sak i alla hänseenden iakttagit det allmännas bästa och fördel.

Öfverläggningen var nu afslutad; och beslöt Kammaren, att Utskottets yttrande under föredragna paragrafen skulle läggas till handlingarne.

§ 8.

Bordlades:

Konstitutions-Utskottets Memorial N:o 2;

Stats-Utskottets Utlåtande N:o 20 med bilagor Litt. A—E;

Samma Utskotts Utlåtanden N:is 21—25;

Bevillnings-Utskottets Betänkande N:o 6; och

Andra Kammarens Tillfälliga Utskotts (N:o 6) Betänkande N:o 1.

§ 9.

Utdrag af protokollet angående de under detta sammanträde fattade beslut upplästes och godkändes.

Kammarens ledamöter åtskiljdes kl. 3 e. m.

In fidem
H. Husberg.

Thorsdagen den 28 Februari.

Kl. 12 middagen.

§ 1.

Det under gårdagens sammanträde förda protokoll upplästes och godkändes.

§ 2.

Till Kammaren hade ankommit ett protokoll, så lydande:

År 1867 den 27 Februari sammanträdde den Nämnd, som eger att döma, huruvida Högsta Domstolens samtliga ledamöter gjort sig förtjente att i deras viktiga kall bibehållas, hvarvid röstades öfver följande proposition:

“Den, som vill, att omröstning på det i 69 § Riksdags-ordningen föreskrifna sätt skall anställas till utslutande af någon bland Högsta Domstolens ledamöter, röstar

ja;

Den det ej vill, röstar

nej;

Vinner nej, blifva Högsta Domstolens samtliga ledamöter bibehållne“;

Och befunnos efter omröstningens slut, sedan en voteringsedel blifvit undantagen och förseglad samt de öfriga voteringssedlarne öppnade, hvarvid 2 voteringseddlar förklarats ogiltiga, rösterna hafva utfallit sålunda:

ja 1,
nej 44.

I följd hvaraf Nämnden ansett Högsta Domstolens samtliga ledamöter böra vid deras embeten bibehållas.

J. W. Sprengtporten.

Frans Schartau.

W. F. Tersmeden.

Carl J. Grafström.

Olof Wijk.

Efter uppläsande af detta protokoll blef detsamma öfverlemnadt till Riksdagens Kansli för uppsättande af den underdåniga skrifvelse i ämnet, som borde till Kongl. Maj:t affåtas.

§ 3.

Fortsattes den förliden gårdag började föredragningen af Banko-Utskottets Memorial N:o 4, angående verkställd undersökning och granskning af Bankens tillstånd, styrelse och förvaltning.

§ 2, *angående Bankens silfver- och guldöfrråd i Stockholm.*

Härvid yttrade

Herr Hedlund: I och med det här föreliggande momentet beträffande Riksbankens metalliska kassa stå vi framför ett af de svåraste men tillika intressantaste ämnena på det finansiela området; ett ämne som jag ber att få beröra, ehuru begärande ursäkt för de brister i min framställnings klarhet, som jag måste vidkännas, och som icke minst hafva sin grund deri, att jag haft försvarsfrågan bakom och annandagarne framför mig.

Medelpunkten för de internationela bytesmedlen — de ädla metallerna — är Englands bank, hvars öfrråd af dessa metaller (hufvudsakligen guld) utöfvar det mest våldsamma och onaturliga inflytande på penningställningen öfver nästan hela världen. Det ligger i naturen af det sätt, hvarpå denna bank utöfvar sin verksamhet, att uttagningen ur banken af blott ett relativt ringa belopp guld vållar en stegring i bankens diskonto, hvilken återverkar på det stora landets allmänna diskonto, d. ä. på den afgäld, som måste betalas för belåning af det ofantliga belopp vexlar, som i England förekommer. Så har under det förflutna året uttagningen af några få millioner £ st. ur Englands bank vållat en bankränta af ända till 10 procent för de hundratals millioner £ i vexlar, som diskonteras af Englands många olika banker och bankirer. Så har Englands hela affärsrörelse varit hotad med fullkomlig förlamning, och detta allt för summor, som ej äro jemförliga med de kapitaler, hvaröfver England i öfrigt föfogar.

Starka protester hafva också låtit sig förnimma mot detta onaturliga förhållande, som gifvit åt *bytesmedlet*, penningen, ett allt för stort inflytande.

Bytesmedlen äro ju till för att hålla varuutbytet, hvilket på det närmaste sammanhänger med arbetsfördelningen samt med produktionen och konsumtionen, i en ordnad, regelbunden gång. Inom hvarje land bör man

kunna beräkna det normalbelopp af sådana bytesmedel, som för detta ändamål erfordras. En banks, och framför allt en statsbanks viktigaste uppgift torde böra vara, att bibehålla bytesmedlen i denna deras normala nivå, hvartill en utväg särskildt finnes uti sedelutgifningen. Men detta kan ej tillgå på annat sätt, än att hvad som minskas i metalliskt mynt ökas genom sedlar, under det att, under våra närvarande förhållanden, förfarandet är motsatt: att när den metalliska kassan minskas, så indrages på samma gång äfven en del af sedelstocken. Låt vara att bankernas säkerhet sådant kräfver, visst är emellertid att hvarje den obetydligaste fluktuation i metallförrådet — då för ett ögonblick importen öfverstigit exporten — sålunda framkallar ytterst våldsamma rubbningar i den sunda och redbara affärsverksamheten.

Metallens uttagande, för att flyttas till ett annat land, är ett lika så naturligt och oundgängligt förhållande, som vid ett byte man och man emellan erläggandet af den mellangift, hvarmed det ena värdet öfverbjuder det andra. När alltså exporten för någon kortare period understigit importen, så utgå ädla metaller för att fylla differensen, likasom de under motsatt förhållande inflyta. Det är bedröfligt, att denna naturliga rörelse skall vara förbunden med så svåra slitningar, hvilka, efter mitt förmenande, vittna om ett fel i de institutioners mekanism, som äro till för att underlättas, ej försvara så väl det inre som det internationela utbytet.

Man möter på detta område många fördomar.

Så har det betraktats såsom mycket olyckligt, att de ädla metallerna utgå, och sedan lagförbud ej längre därför lägger något hinder, har man velat lägga moraliska band på denna utförsel, handlande dervid lika oförståndigt, som den der vill hindra vattnet att rinna i nivå eller hindra en ärlig man att fullgöra sin betalning.

Aldra betänkligast är det, då en bankstyrelse sjelf, fångad under sådana falska föreställningssätt, söker på ett eller annat sätt försvara uttagandet af silfver. Följden blir ingen annan, än att det naturliga värdet af landets sedelmynt *nedsettes*, d. ä. att en *myntförsämring* med all den orättfärdighet, som dermed följer, uppstår; ett förhållande, som vår Riksbank har till sin "första uppgift" att förebygga.

En annan fördom är den ofta omtalade handelsbalansen, eller olyckan deraf att importen öfverstigit exporten, hvaraf detta olyckliga silfveruttag blir en följd.

Härvid må blott för tillfället erinras, att den s. k. öfverimporten är en fiktion. Ett land får icke i varor, utan att gifva motsvarande värde i utbyte. Skuldsättningen går ej länge, äfven om ej, i fråga om ett helt folk, de som älska att låna och skuldsätta sig, uppvägs af dem, som samla öfverskott.

Med den ofantliga rol, som de metaller spela, hvilka erhållit den häflvunna rättigheten att förmedla det internationela utbytet, och med det inflytande, som Riksbankens metallförråd utöfvar på den allmänna rörelsen inom landet, vill jag ifrågasätta huruvida icke Bankens Styrelse bort förebygga detta metallförråds förminskning till den grad, som under det föregående året egt rum, en förminskning, som vållat en kontraktion af sedelstocken af ej mindre än 10,000,000 R:dr R:mt. De utvägar Bankens Styrelse haft att dertill begagna — såsom försäljning eller belåning af stats-

papper m. m. — hade måhända varit förenade med uppoffringar, men dessa hade rikligt uppvägs af lättnaderna för hela landet att erhålla de försträckningar, hvarvid man varit van och hvarpå produktionen varit sedan flera år tillbaka naturligen byggd.

Med denna erinran och dessa betraktelser förenar jag mig om bifall till Utskottets Betänkande i det ifrågavarande momentet.

Herr Lindström: Oaktadt den föregående talaren yttrade, att han hade försvarsverket bakom sig och annandagarne framför sig, har han likväl hållit ett så långt tal, att det ser ut som om han ansett det i dag vara en annandag; och han har dervid utbredt sig om frågor, som egentligen icke höra till saken. Det långa talets korta mening synes emellertid hafva varit, att Herr Hedlund vill hafva en upplysning af Bankofullmäktige, hvarföre de icke uppehållit den metalliska valutan vid dess legala höjd. Då jag nu fått ordet och anser mig vara i tillfälle att lemna Herr Hedlund den begärda upplysningen, så skall sådant ske i största korthet. Herrar Fullmäktige hafva under det förflutna årets brydsamma penningeförhållanden funnit det svårt att uppehålla den metalliska valutan. Den har till och med under någon tid befunnit sig under det af Bankoreglementet föreskrifna minimum; ett förhållande, som verkligen väckt någon förvåning. Revisorerna hafva redan yttrat sig derom. Frågan är nu om Fullmäktige kunnat handla annorlunda än de gjort. En utväg hade för dem varit att genom afhändning af vaxlar inskaffa silfver eller guld, men detta silfver eller guld hade helt säkert inom några veckor vandrat utomlands; en annan utväg hade varit försäljning af statspapper. Här om upplyser Utskottet i sin berättelse, att Fullmäktige verkligen sökt att försälja en del af sina innehafvande statspapper, och att, då detta icke lyckades, åtgärder vidtogos för erhållande af ett kreditiv, ehuru dess bättre man icke behöft att begagna sig deraf. Men om man vill, att Banken genom försäljning af statspapper skulle ökat sin metalliska valuta, huru skulle Banken då, såsom Herr Hedlund förmenar, samtidigt kunnat taga af denna valuta eller, hvilket är detsamma, använda sedlar, för att köpa statspapper. Häruti ligger en motsägelse, som den värde talaren har att sjelf förklara. Men jag finner det tjena till föga att nu vidlyftigare afhandla dessa saker, hvilket måhända varit mera på sin plats vid föredragningen af en föregående punkt i detta Betänkande; och då under riksdagens lopp många tillfällen erbjudas att till frågan återkomma, inskränker jag mig nu till att yrka bifall till den föredragna punkten.

Herr Kock: Den förste talaren har med afseende på den nu föredragna delen af Banko-Utskottets berättelse tagit sig anledning till åtskilliga intressanta erinringar, men jag tror likväl att de varit mera på sin plats, då Bankobetänkandet inkommer och Utskottet afgifver förslag till redaktion af § 6 i nu gällande reglemente. Emellertid då jag nu slutar med att påyrka bifall till Utskottets Betänkande, så anser jag mig böra förklara att, efter min åsigt, Bankofullmäktige genom den här ifrågavarande handlingen långt ifrån att vålla någon skada, tvärtom handlat till Bankens och det allmännas fördel, dels derigenom att Banken tillgodö-

njutit

njutit ränta på de i utlandet stående medlen och dels besparat kostnaderna för deras indragning.

Herr Björck: Beträffande den sak, hvarom den andra punkten i Banko-Utskottets berättelse handlar, har upplysning här redan blifvit lemnad, och det skulle således kunna synas mindre behöfligt att ytterligare förlänga diskussionen, men om jag icke missförstod Herr Hedlund, så förekom i hans yttrande en anmärkning, hvilken jag nog ofta hört upprepas, att nemligen genom Bankofullmäktiges operationer banksedlarnes värde blifvit nedsatt. Detta är ett påstående, mot hvilket jag måste på det bestämdaste protestera. Hvar och en, som är innehafvare af en af Riksbankens sedlar, kan i bankens lucka få densamma utbytt mot silfver till den quantitet, som är å sedeln utsatt. Det kan någongång inträffa, att silfret icke har samma värde i Stockholm, som om det levererades i Berlin eller Hamburg, och på en härigenom uppkommen förväxling beror utan tvifvel, att man så ofta talar om, att man icke erhållit full valuta för sina sedlar.

Öfverläggningen var slutad, och Utskottets yttrande under ifrågavarande § bifölls.

§ 3, *angående utlåningsräntans höjande, inskränkning af utlåningstiden samt höjande af kreditivafgiften.*

Med anledning häraf begärde nedannämnde ledamöter ordet, och yttrade

Herr Stråle: Allt hvad som förlidne gårdag yttrades af mig och andra lika tänkande beträffande föregående punkt, om inköp för Bankens räkning af Riksgälds-kontorets obligationer, torde så i afseende å form som sak kunna tillämpas äfven å denna. — Då Utskottet i slutet af Memorialet eller i fråga om déchargen förklarar, att Utskottet "vid den nu verkställda granskningen" funnit, att Bankofullmäktige iakttagit "oafåtlig uppmärksamhet och omsorg", frågar jag hvad det egentligen vill säga att — såsom Utskottet här gör — tillkännagifva sig icke ega skäl att "missbilliga" Fullmäktiges förevarande åtgärder, om sådant icke skett för att drypa malört i bågaren eller, efter ett uttryck i Första Kammaren, låta Utskottet utöfva ett lindrigt tryck å Bankofullmäktige, på det att de icke skulle känna sig alltför tillfredsställda af déchargen. I den nu föredragna punkten yttrar nemligen Utskottet, bland annat, att Utskottet "visserligen icke funnit något skäl till missbilligande af Fullmäktiges åtgärder att höja utlåningsräntan öfver behovet och kreditivafgiften till en procent eller att inskränka utlåningstiden till högst tre månader." Hvad skall detta betyda, mine Herrar? Jo, att Utskottet icke ansett skäligt missbilliga, att Fullmäktige, sin pligt likmätigt, tillämpat hvad Bankoreglementet i dessa hänseenden innehåller. Sålunda stadgar t. ex. 56 §, mom. 1 följande: "Räntan vid diskontering och utlåning från handels- och näringsdiskontfonden bestämmes af Fullmäktige och skall rätta sig efter såväl penningställningen, som betalningstiden och de säkerheter, hvilka erbjudas". Vidare innehåller 61 § mom. 2 i fråga om kassakreditiv: "Inträdesafgiften bestämmes af Styrelsen." Jag tror således, att Utskottet kunnat bespara sig ett sådant

uttalande. I allt fall kunde härmed hafva varit Gudi nog; och om Utskottet stadnat der, skulle jag för min del medgifvit, att yttrandet fått passera och lagts till handlingarne. Men härtill kommer nu en slutmening, hvilken icke gerna kan anses annorlunda än såsom innefattande ett klander af hvad Utskottet nyss förut "icke missbilligat". Den lyder nemligen sålunda: "men anser sig" Utskottet "böra framhålla den åsigten, att dylika åtgärder böra endast i högsta nödfall af Riksbanken vidtagas." Jag frågar Kammarens ledamöter: hvartill gagnar sådant? Icke behöfver väl Banko-Utskottet framhålla hvad alla veta.

Jag får vid sådant förhållande för min del föreslå, att punkten lägges till handlingarne, sedan ur densamma blifvit utesluten den slutmening jag uppläst.

Herr Lindström: I slutet af Betänkandet, der reservationerna förekomma, står att läsa, att jag "reserverat mig emot Utskottets i slutmeningen gjorda framställning." Då jag förnummit, att en och annan uppfattat detta så, som skulle jag hafva motsatt mig den *verkliga* slutmeningen eller tillstyrkandet af décharge, har jag ansett mig böra upplysa, att min reservation afser den nu föredragna punkten, hvori jag icke kunnat instämma med Banko-Utskottet.

Jag vill icke upptaga tiden med anförande af de skäl, som härtill medverkat, då dessa hufvudsakligen äro desamma, som af den siste talaren andragits; vill blott, med anledning deraf, att man uti denna punkt trott sig finna ett förstucket klander emot Fullmäktige, yttra, att om det varit Utskottets afsigt att klandrande framhålla Fullmäktiges åtgärder uti ifrågasvarande fall, eller, om detta ej åsyftats, blott att gifva välvilliga råd till rättelse för framtiden, jag i hvilketdera fallet som helst finner framställningen obefogad och omotiverad, och dertfore, i likhet med hvad inom Första Kammaren redan skett, påyrkar, att Betänkandet i denna del, med uteslutande af slutstrofen, lägges till handlingarne.

Herr de Maré: Den förste talaren har skarpt klandrat Utskottet och "tycker ej om" det förslag till Utlåtande, som Utskottet här afgifvit. Detta förvånar mig ingalunda. Snarare skulle det väckt min förundran, om yttrandet blifvit af honom gilladt. Då emellertid icke blott han utan jemväl andre talare här förmenat, att Utskottet genom de anmärkta ordalagen velat framställa klander emot Bankofullmäktige, får jag emot en dylik uppfattning protestera. Utskottets majoritet har erkänt, att Fullmäktige under brydsamma förhållanden vidtagit de åtgärder, hvartill Bankoreglementet dem berättigat; och någon anmärkning härutinnan har således hvarken blifvit gjord eller kunnat göras. Det medgifves, att under den tid, som sednast förflutit, en inskränkning i utlåningstiden varit af nödvändigheten påkallad, likasom ock minskning i beloppet af diskonteringar och utlåningar från handels- och näringsdiskontfonden väl kan såsom behöflig försvaras. Likaså har det visserligen varit fullt bankmessigt, att utlåningsräntan höjts; men denna åtgärd synes icke hafva ledt till det resultat, som dermed åsyftats. Detta skulle hafva varit att förekomma den metalliska valutans sjunkande. Dertill hafva de båda första utvägarne varit lämpliga, men den sista har, efter Utskottets och min åsigt, blott ledt

till att legalisera den höga ränta, som under sednare år varit här gällande. Och *detta* förhållande är det Utskottet afsett, då Utskottet, med gillande af Fullmäktiges ifrågavarande åtgärder, ansett sig böra framhålla den åsigten, att dylika åtgärder ej böra vidtagas utom i högsta nödfall.

Om Riksbankens ändamål vore detsamma som de enskilda bankernas och jag stode här såsom delegare i en af dem, skulle jag med loford äfven omnämna, att utlåningsräntan höjts och kreditivavgiften stegrats. Men då så icke är förhållandet, då Bankstyrelsens förnämsta uppgifter äro att upprätthålla myntvärdet eller med andra ord Bankens förmåga att med silfver inlösa sina sedlar och underlätta industri och näringar genom tillhandahållande af förlagskapital, hvilka skola såsom mynt i Riket gälla, och först i sista rummet eftersträfvä största möjliga vinst, synas Fullmäktige hafva bort inskränka sig till de båda första utvägarne. Ty fåfängt läser någon vilja påstå, att höjandet af utlåningsräntan verkat, att en enda silfverplans stadnat qvar i Bankens hvalf mera, än om denna ränta varit bestämd till sex procent. Icke heller tror jag, att kreditivavgiftens höjande föranledt dertill, att en enda silfverspecie mindre uttagits.

Då så är förhållandet, kan det icke annat än vara af största vigt för oss, som äro representanter för landets jordbruk, att genom det beslut, vi nu fatta, försvåra möjligheten till räntans höjande öfver sex procent; — och den klokaste åtgärd, som Kammaren skulle kunna vidtaga för att lätta jordbrukets betryck för framtiden vore alltså efter mitt förmenande att gilla hvad dess Banko-Utskott här föreslagit, i hvilken syftning jag äfven anhåller om proposition.

Herr Hierta: Såsom ledamot af Bankostyrelsen har jag att aflägga min tacksägesle för den handräckning, som en talare till venster behagat lemna och för de anmärkningar emot Utskottet han framställt i afseende å slutmeningen. Jag bör likväl säga, att för egen del jag icke tror, att Bankostyrelsen känner sig af ett sådant tillägg komprometterad. Utskottet har behagat här antyda, att det icke synes hafva verkat menligt att, på sätt som skett, höja utlåningsräntan och kreditivavgiften. Jag ber att få lägga någon vigt uppå, att Utskottet ej funnit skäl till "missbilligande" af dessa åtgärder, likasom icke heller deraf, att utlåningstiden inskränkts till högst tre månader. Den slutmening, som Utskottet tillagt och hvaren den åsigt framhålles, att "dylika åtgärder böra endast i högsta nödfall af Riksbanken vidtagas" — är således i sjelfva verket ingenting annat än en mening, som Utskottet uttalat; och jag anhåller få tillkännagifva, att jag, för min del, är alldeles ense med Utskottet om denna maxim och jag tror, att öfrige ledamöter af Bankostyrelsen äro det äfven.

Men förhållandena under den sednaste tiden voro verkligen sådana, att man ansåg, att man måhända icke kunnat ansvara för, om man ej försökt denna utväg för att se, hvad inflytande den mägtade utöfva på den metalliska kassan till dess förstärkning och det inskränkande af affärsverksamheten, som skulle leda derhän. En talare bakom mig har visserligen förklaradt, att försöket icke medfört någon sådan verkan; men det torde icke vara så lätt att säga det. Visst är emellertid, att Bankofullmäktige icke dröjde att nedsätta den högre räntesatsen, så snart tiden syntes dertill vara inne; och detta torde bevisa, att Bankostyrelsen på det

hela varit af samma mening som Utskottet. Det är ju för öfrigt klart, att den *måste* vara det. Ju lägre ränta man kan lemna, desto större lättnad beredes rörelsen och industrien, ty på den största delen af Bankens fonder är räntan förut bestämd till fem procent, eller på hela omsättningsfonden.

Hvad åter beträffar frågan om kreditavgiftens bestämmande, torde det befinnas, att, enär kreditiven ömfattade den del af lånerörelsen, som minst lände till Bankens fördel, men begäret derefter visat sig vara så stort, att blott en ringa del af de ingifna ansökningarne kunnat beviljas, Styrelsen ej saknat skäl, vid en jämförelse med andra lånegrenar, att höja från en half till en procent, då andra banker samtidigt höjt den ända till två procent.

Herr Murén: Om i de här anmärkta ordalagen skulle — såsom en talare medgifvit — ligga någon afsigt att vilja försvara för Bankostyrelsen möjligheten att höja räntan, då en sådan åtgärd befundes vara nödvändig, instämmer jag med de tvänne föregående talare, hvilka yrkat uteslutande af dessa ord. Jag anser det icke vara försigtigt eller rätt af Riksdagen att utöfva någon slags tryckning å Styrelsen i Bankens angelägenheter. Men skulle något yttrande afgifvas, hade jag, för min del, snarare velat hafva här införd en anmärkning derutinnan, att Bankofullmäktige icke tidigare höjde räntan och icke gjorde mera än som skedde till undsättning åt industrien. Skulle åter Riksdagen uttrycka ett missbilligande af de viddagna åtgärdernas *syftning* och förklara, att räntan icke borde hädanefter höjas utom i högsta nödfall, kunde jordbrukaren och öfrige industriidkare derigenom lätteligen komma att beröfvas den tillgång till nödiga kapital, som Bankostyrelsen annars borde kunna hålla dem till handa. 10 § i nu gällande reglemente berättigar nemligen Fullmäktige att försälja af Banken innehafvande obligationer. Enligt 11 § ega Fullmäktige att, till förstärkande af metalliska kassan, å utrikes ort upptaga lån, och i 28 §, sedan först talats om minskningen af diskonteringen och andra åtgärder för samma ändamål, tillägges slutligen följande: "Fullmäktige likväl öppet lemnadt att derförinnan eller samtidigt dermed försälja större eller mindre del af innehafvande obligationer". Om nu Fullmäktige kunnat försälja obligationer, — möjligen äfven med någon förlust — och gjort sig för denna betäckte genom högre ränta, tror jag, att det betryck i landet, hvaröfver vi klaga, känts mycket mindre.

Jag vet icke heller huru man kan påstå, att den förhöjning af räntan, som skett, ej ledt till minskning i uttagningen af silfver. Det är troligt åtminstone, att en förhöjd ränta icke ökar begäret att taga ut silfver, men väl kan detta inträffa, om räntan är låg. När penningen är dyr utomlands, blir det en fördel för utlandet att hemta mynt härifrån, då räntan här är lägre, och det har fördenskull varit för Bankofullmäktige nödvändigt att höja räntesatsen. Derföre borde man, efter mitt förmenande, vara med denna åtgärd belåten och icke göra någon anmärkning deremot.

Jag håller för öfrigt före, att Fullmäktige med mera vana kunnat *sälja* obligationer. I att *köpa* hafva Fullmäktige visat sig skicklige, men man har icke sett dem realisera. Och detta är så mycket besynnerligare,

som en annan låneinrättning, hvilken äfven köpt obligationer, künuat afyttra dem utan någon nämnvärd förlust. Det tyckes alltså hafva varit stort skäl, att Fullmäktige sökt afhända sig för 10 à 12 millioner obligationer för att kunna sprida några millioners större rörelsekapital i landet; och då fråga här förekommer om ordnandet af Riksbankens affärer, skall jag äfven föreslå, att Fullmäktige må anmodas göra mera bruk än hitintills af denna sin rättighet och måhända jemväl uppgifva några bättre medel än reglementet innehåller. Jag anser sålunda bland annat nödvändigt, att Bankostyrelsen förser sig med utländska statspapper, hvilka alltid kunna realiseras och icke falla i pris.

Slutande med hvad jag började, tillstyrker jag, i likhet med tvänne andre talare, att de i slutmeningen förekommande ordalagen ur punkten uteslutas.

Herr Hedlund: För min del kan jag icke annat än afstyrka den så kallade klämman i Utskottets i denna punkt uttalade omdöme, ej blott därför att den innefattar en obehörig anmärkning emot Bankofullmäktiges förfarande att höja utlåningsräntan, utan äfven emedan den af Utskottet deri uttalade maxim är oriktig. Det är nemligen icke endast i högsta nödfall, hvarom här talats, utan ock för att förekomma vådor, som kunna vara att befara i afseende på den allmänna affärsställningen och Bankens deraf beroende säkerhet, som en Bankstyrelse kan och bör vidtaga sådana åtgärder, som Herrar Bankofullmäktige under de brydsamma förhållanden, som förlidna år egde rum, nödgats använda. Med en föregående talare är jag ense derom, att höjandet af räntan å utlåningarne från Riksbanken icke ovilkorligen har till följd en minskning i uttagningarne af Bankens silfver. Då diskontot var 5 procent i Paris och 10 procent i London, följde deraf ingalunda att guldets från Frankrike strömmade till England. Oaktadt denna ränteskilnad ville kapitalen icke draga sig öfver kanalen. Jag tror således icke, att genom en ränteförhöjning penningar ovilkorligen tillflyta till Banken. Men å andra sidan inser jag icke, hvarföre Staten skall skänka två eller tre procent åt rika personer, som befatta sig med export af jern och belåna sina vägförda jerneffekter. Detta blir dock händelsen, om Riksbanken bibehåller en låg utlåningsränta, under det den står högt i öfrigt, ty under sådana förhållanden belånar jernexportören sina effekter här i Riksbanken och förtjenar ej obetydligt genom den högre ränta, som han af lånebehöfvande kan betinga sig.

Jag instämmer i alla delar med Herr Murén och hade äfven tänkt bedja Herr Lindström om ursäkt för min djerfhet att taga till orda i ett ämne, som Herr Lindström synes anse vara ett för honom fridlyst område. Men jag vill icke vexla några förmaningar och skarpa repliker med honom. Jag har fått en förmaning af honom, den jag för en gång får underkasta mig; dock undanbeder jag mig sådana för framtiden. Så länge Kammaren hyser tålmod med mig och vill lyssna till mina ord, kommer jag att, trots Herr Lindströms misshag, begagna mig af den yttranderätt, som tillkommer landets representanter, och skall veta att gifva akt på hvarje tecken af otålighet hos Kammarens ledamöter, som kan röja, att jag missbrukat dess tålmod.

Herr Lindström: Sedan en föregående talare numera formulerat sina anmärkningar mot Herrar Bankofullnägtige för deras förfarande i ett och annat afscende vid Riksbankens förvaltning, kan det vara skäl att söka närmare göra sig reda för i hvad mån anmärkningarne äro välgrundade och förtjenta af någon uppmärksamhet. När den värde talaren, i hög ton, vädjar till jordbrukets betryckta ställning och ställer denna i sammanhang med Fullmäktiges åtgärder uti ifrågavarande sak, har han, i min tanke, lika mycket misstagit sig om orsaken till dessa åtgärder och verkan deraf, som om effekten af det slagord han här begagnat, men hvilket jag för visso antager ej skall hindra någon att opartiskt och passionsfritt bedöma saken. Utgående från den synpunkt, att Riksbankens ändamål är att befämja jordbruket och alla andra nyttiga näringar, har han likväl glömt, att Banken äfven har ett annat och högre mål för sin verksamhet, nemligen att upprätthålla myntvärdet i landet; och det torde ej vara svårt att inse, att om detta sednare försummas, landets näringar deraf vida mera lida, än om de tillfälligtvis betungas af en något högre ränta eller för någon tid ej erhålla påräknad försträckning från Banken. Vill man alltså på allvar jordbrukets förkofran, så måste man vara angelägen att i första rummet bereda Banken den trygghet och säkerhet, som erfordras för uppfyllande af en af dess förnämsta förpligtelser, men detta sker ej genom att till det yttersta anlita Bankens länebiträde, ej heller genom att föreskrifva sådana regler för dess verksamhet, som alltför mycket binda Fullmäktige i deras ansvarsfulla befattning. De åtgärder, som för metaliska kassans upprätthållande äro nödiga, finnas uti Bankoreglementet beskrifna, och till dessa höra ej blott lånefondernas indragning eller minskning, utan ock räntans höjning och lånetidens inskränkning. Det kan ej annat än medgifvas, att sådana åtgärder mer eller mindre menligt inverka på den allmänna rörelsen, men detta är ett ondt som ej kan undvikas — en af dessa kurer som, under det de pågå, verka smärtsamt, men slutligen återställa den störda jernvigten. Att rubba grunden för denna del af Bankens verksamhet vore i hög grad obetänksamt, men lika illa om man genom någon slags påtryckning ville försöka att inverka på Fullmäktiges fria bestämmelserätt i dessa fall. Man har sagt, att då räntan står högt, industrien och näringarne utestängas från möjligheten att låna, emedan de icke lemna så stor behållning, att det vid en högre ränta lönar mödan fortsätta med desamma. Jag hemställer likväl, om det icke under svåra penningetider är bättre för dem, som för en närings bedrivande behöfva penningar, att för en kort tid få betala en något högre ränta än att icke få några penningar alls till låns. Icke heller tror jag, att Riksbanken genom ränteförhöjningen beredt sig någon större räntevinst, ty vid samma tid räntan höjdes, måste den inskränka lånerörelsen och indraga åtskilliga utestående lån, der Banken under andra förhållanden haft att påräkna räntevinst, som uppgått till vida större belopp, än hvad genom skillnaden mellan 6 och 7 procent, dertill räntan höjdes, kunde inbringas å de derefter utlemnade lånen.

Men när Herr de Maré slår an på strängen om jordbrukets betryck, bör han icke förbise att icke blott jordbruket befunnit sig och fortfarande befinner sig i en tryckt ställning, utan att detta är förhållandet kanske i än högre grad med många andra näringar, exempelvis jernförädlingen.

Med samma rätt som jordbrukaren klagar ju äfven jernstillverkaren — med samma rätt hvarje annan näringsidkare. Och det är orätt att säga, att den ena blifvit mera än den andra af Banken tillgodosedd. Af de Bankens medel, som tillhöra den s. k. handels- och näringsdiskonten, utgår för närvarande omkring en tredjedel till jernbelåning och återstoden till köpmannen och industridkaren. Den högre räntan drabbar ju således här blott undantagsvis jordbruket. Men å en lika stor summa, eller omkring 10 millioner, som nu på längre tid utlånas till, bland andra, den mindre jordbrukaren, får Banken ej taga högre ränta än 5 procent, och å den del af Bankens fonder, som blifvit till hypotheksbanken utlemnad, beräknas icke heller högre ränta. Jag nämner detta endast för att visa huru olämpligt det varit att på talet härom vidröra jordbrukarens ställning, som på allt möjligt sätt blifvit i Bankoreglementet tillgodosedd.

Beträffande Riksbankens åtgärd att höja kreditivafgiften, hvilket man också velat klandra, håller jag före, att, så länge Banken ej eger rätt att höja kreditivräntan öfver 6 procent, det ingalunda varit obilligt att öka kreditivafgiften, hvilken i flera enskilda banker är till och med ännu högre. Fördelen för den enskilde af dessa kreditiv är så stor, att kreditivafgiften, som nu utgår med 1 procent af kreditivets belopp, kan sägas vara ett godt pris. För Banken sjelf är denna rörelse all annat än lukrativ.

Det har vidare blifvit sagt, att den öfverklagade åtgärden icke haft den verkan, att Bankens metalliska valuta ökats. Må så vara. Men om den haft det inflytande, att denna valuta derefter icke minskats eller ännu mera nedgått än den nu gjort, har ju ändamålet ändock vunnits. Stäng dessa utvägar för Fullmäktige, hvarigenom det nu lyckats att upprätthålla metalliska kassan, och vi skola komma in uti kriser, kännbarare än dem vi hittills upplefvat och aldri mest kännbara för jordbrukaren sjelf. De som sådant påyrka kunna ej vara jordbruksnäringens sanna vänner.

Herr vice Talmannen Mannerskantz:

Herr Otterström: I likhet med hvad föregående talare antydt, finner äfven jag slutstrofen af Utskottets i denna punkt uttalade omdöme i ett hänseende dunkel och i ett annat hänseende onödig, *dunkel* emedan, om man icke läst de till frågan hörande handlingar, man skulle af Utskottets framställning i saken kunna förledas till det antagande, att Herrar Bankofullmäktige egt fullt skäl till vidtagande af ifrågavarande åtgärder, nemligen höjande af utlåningsräntan, förkortning af utlåningstiderna och kreditivafgiftens ökande, och *onödig* derföre att, så vidt jag hört, icke någon, icke ens bland Utskottets försvarare velat påstå, att dessa åtgärder icke varit af högsta nödfall påkallade. En af Utskottets försvarare har uppgifvit såsom anledning till slutstrofen, att Utskottet dermed velat för framtiden förebygga att dylika åtgärder vidtagas i andra fall, än omsorgen för Bankens egen säkerhet kräfver eller, såsom det heter, endast i högsta nödfall. Härom meddelar ju reglementet föreskrift, och de i frågan utredda förhållanden gifva ock stöd för den af Fullmäktige uttalade åsigt att här inträffat sådant nödfall, att nämnda åtgärder måst vidtagas. Någon påminnelse från Utskottet om reglementets föreskrifter i dylika fall synes således vara alldeles öfverflödig. Deremot tror jag det varit lämpligare, att Utskottet i stället framhållit den mening, att Riksdagen bör tillse att

sådana nödfall, som tyvärr gjort ofvan anmärkta utomordentliga åtgärder från Bankofullmäktiges sida nödvändiga, må för framtiden förbyggas. Det bör väl i någon mån bero på lagstiftningen, om sådana nödfall, hvarom här är fråga, framkallas, men när de inträffa, huru vill man genom en fras, som den ifrågavarande, söka hindra Fullmäktige att tillgripa de utvägar, som för sådana fall finnas i Bankoreglementet anvisade.

Som jag ej finner något skäl till ett sådant uttalande, som innefattas uti ofvanberörda slutstrof, anhåller jag, att densamma måtte ur Memorialet utgå.

Herr C. A. Larsson: Ehuru jag i går hörde till dem som stod på klandrarnes sida i fråga om förvaltningen af Riksbanken, så är jag i dag nog lycklig att kunna taga Fullmäktiges försvar i den nu föredragna punkten.

Så vidt jag kan inse, innebär Utskottets uttalade omdöme i denna punkt ett klander af Fullmäktiges förfarande att höja utlåningsräntan, ett klander som kan af Fullmäktige tydas såsom förbud för framtiden att förnya en sådan åtgärd. Förut, då enskilda banker ej funnos här i landet till ett så stort antal som nu är händelsen, gick det lätt för sig utan skada för Riksbanken och det allmänna att förbjuda utlåningsräntans höjande. Men att nu binda Riksbanken, omgifven som den är af en mängd enskilda banker, anser jag icke rådligt, ty genom att utestänga Riksbanken från all täflan med de enskilda bankerna skulle inom kort en hufvudsaklig del af rörelsekapitalet draga sig till de enskilda bankerna. Vill man att Riksbanken skall gagna den allmänna rörelsen och utöfva ett helsosamt inflytande på de öfriga bankerna, måste man lemna Riksbanken fria händer uti ifrågavarande hänseende. Icke är det väl billigt begära att, då andra banker höjt utlåningsräntan, Riksbanken skall alltjemt åtnöjas med en lägre ränta?

Man har sagt, att å jordbrukarnes vägnar en protest mot Bankofullmäktiges förfarande att höja räntan borde afgifvas, och såsom skäl för denna mening har uppgifvits, att jordbrukarne hafva lån till betydliga belopp i handels- och näringsdiskonten och således skulle ega stort intresse af att räntan der icke förhöjdes. Detta måtte dock bero på något missförstånd. De jordbrukare, som äro låntagare i Riksbanken, hafva vanligen sådana lån som få omsättas, och för dessa lån är räntan bestämd till 5 procent. De åter, som fått lån från handels- och näringsdiskonten, äro sådana som för större företag i en och annan näring måst anskaffa sig förlag och ej kunnat få omsättningslån.

Då Riksbanken uppfyllt allt hvad man billigtvis kunnat fordra, synes mig Banko-Utskottet hafva gått alltför långt i nit att skaffa penningar för godt pris, hvarföre och då jag anser all påtryckning från Representationens sida olämplig, om icke skadlig, förenar jag mig med dem som yrka uteslutande af den sista strofen i Utskottets framställning uti förevarande punkt.

Herr Björck: Visserligen hafva föregående talare under diskussionen om denna punkt i föreliggande Memorial erkänt, att Bankofullmäktige med varsamhet och försigtighet behandlat de ifrågavarande ärendena och

särskildt frågan om förhöjningen af räntan, men för ett noggrannt bedömande af de i detta afseende vidtagna åtgärder, ber jag att få fästa Herrarnes uppmärksamhet å hvad Memorialet innehåller rörande förhandlingarne hos Fullmäktige, under den tid frågan om ränteförhöjningen hos dem var å bane.

Då visar sig att frågan om räntans förhöjande uppstod hos Fullmäktige i medlet af Maj och var föremål för deras oafslutliga uppmärksamhet ända till den 19 Juni, då räntan höjdes till 7 procent å de från handels- och närings-diskontfonden derefter utgifna försträckningarne. Att Fullmäktige med största varsamhet bedömde frågan ådagalägges af handlingarne; och tydligt är att Fullmäktige vid nämnda tidpunkt befunno sig i ett svårt dilemma. Metalliska kassan var i sjunkande och räntan hade öfverallt i utlandet stigit, hvarföre man trodde att en stegring af Riksbankens ränta skulle möjligen minska uttagningar af den metalliska valutån; men å andra sidan fruktade man för att genom en ränteförhöjning bereda de enskilda bankerna, som redan ökat sin utlåningsränta, tillfälle till än större räntestegring, hvarigenom den allmänna rörelsen skulle än mer betungas. Vid sådant förhållande och då i slutet af Maj det syntes tydligt, att någon lättnad för rörelsen icke från utlandet var att påräkna, beslöto Fullmäktige då att tills vidare bibehålla räntan vid samma punkt som dittills. Men då räntan på de flesta utländska platserna i medlet af Juni ställt sig något lägre och diskontot i London något nedgick, ansåg man tiden vara inne för att höja Riksbankens utlåningsränta, såsom skäl för hvilken åtgärd anfördes att man derigenom skulle förmå jernexportörerne, som vid den förut gällande räntesatsen funnit sin fördel vid att hos Riksbanken belåna sina vägförda effekter, att försälja desamma och anlita sin kredit i utlandet, sedan de funnit lånevilkoren inrikes ej vara särdeles billigare än utrikes. Allt detta är utveckladt och ådagalagd i de hos Fullmäktige förda protokoll.

Hvad Herr vice Talmannen nyss anfört om Riksbankens inflytande och förmåga att bestämma räntefoten i landet och särskildt Riksbankens magt att i landets intresse hindra de enskilda penninganstalterna att stegra räntefoten och deraf skörda en oskälig vinst, uppskattar och erkänner jag och tror lika med honom, att dessa penninginstitutioner tillsammans kunna bestämma räntefoten i landet. Äfven är jag ense med honom, att Riksbanken, åtminstone förr, haft och ännu i någon mån har magt att inverka på de öfriga bankernas i landet räntebestämmelser.

Erfarenheten har dock visat, att detta Riksbankens inflytande på sednare tider är jemförelsevis ringa, och man vet, att, ehuru Riksbanken bibehållit en i betraktande af tidsomständigheterna låg ränta, de enskilda bankerna och penninganstalterna icke följt exemplet utan stegrat sin utlåningsränta. Frågar man hvarföre Riksbanken ej i detta afseende utöfvar det inflytande den borde, så blir svaret, att den numera icke besitter den stora anpart i landets rörelsekapital såsom tillföre varit händelsen, och att den därför icke ensam kan bestämma räntan eller utöfva någon synnerlig påtryckning på de enskilda bankerna.

För att till någon del återvinna åt Riksbanken detta inflytande gifvas två medel, ett att indraga till Riksbanken och göra disponibla flera nu bundna fonder, så att Bankofullmäktige i mån af behof kunna använda

dem i allmänna rörelsen och derigenom blifva i tillfälle inverka på densamma. Det andra medlet är att bestämma korta tider för utlåningarne, till följd hvaraf Riksbanken kan mera kraftigt verka på den inhemska penningemarknaden; skälet hvarför en kort utlåningstid nu är nödvändigare än förr, är att inflytandet af penningekriserna utomlands numera göra sig mycket hastigare gällande hos oss än fordom. Då penningekriser för längre tid tillbaka inträffade t. ex. i England, visade sig verkningarne deraf härstädes först flera månader efteråt och då affärerna i England återtagit sin vanliga gång, så att hjälp derifrån kunde påräknas. Nu för tiden märkes inflytandet af en allmännare kris utomlands genast, hvilket beror deraf att handeln och omsättningarne af penningar och varor nu äro vida lifligare än förr och i följd deraf jemväl behofvet af utländska krediten större än fordom. En tredje omständighet är att vid sidan af Riksbanken vuxit upp stora och mäktiga penninge-institutioner, som verka i stor skala och af hvilka Riksbankens metalliska kassa röner starka påkämningar under brydsamma penningeförhållanden. Jag tror derföre att, om Riksbanken skall kunna under nuvarande förhållanden hafva ett nyttigt och välgörande inflytande på penningeställningen och särskildt räntefoten i landet, det är nödvändigt att ställa de fonder, som kunna indragas, till Fullmäktiges disposition för utlåning på kortare tider. I annat fall förblifver Riksbanken utan det inflytande på den allmänna rörelsen den borde ega. Först derigenom att Riksbanken, som eger 12 millioner i handels- och näringsdiskontfonden och får utgifva 15 millioner i sedlar utöfver metalliska valutan, blir i tillfälle att fritt disponera de nu bundna fonderna, kan den komma i den ställning till de öfriga penninge-institutionerna, att dessa mera än nu är fallet måste rätta sin räntefot efter Riksbankens. Detta tror jag vara enda sättet att nå det mål Herr vice Talmannen finner önskvärdt. Det klander, som träffat Fullmäktige för beslutet om ränte-förhöjningen, tror jag vara oförtjent, så mycket mer som Fullmäktige i det längsta dröjde med denna åtgärd, på det att den allmänna rörelsen ej deraf skulle betungas.

. I fråga om Fullmäktiges åtgärd att höja kreditivafgiften, så kan hvar och en derom bilda sig ett omdöme, som genomläser Herr Agardhs reservation, deri tillräckliga skäl för kreditivafgiftens höjande äro anförda. Vill man bereda kreditivinnehafvare någon lättnad, bör sådant ske genom nedsättning af sjelfva räntan å kreditivet och icke af afgiften för detsamma.

Slutligen ber jag att få tillägga några ord i anledning af Herr Muréns yttrande derom, att Bankofullmäktige bort hafva sin oafåtliga uppmärksamhet fästad på att kunna försälja statsobligationer. Frågan är hvar man skall finna en marknad för dessa obligationer. Ej inrikes, ty den spekulation, som här i landet förefinnes i sådant afseende, är snart tillfredsställd endast genom Riksgälds-kontoret, hvars obligationer ständigt utbjudas. Männe utrikes? De försök Riksbanken gjort att å de utländska handelsplatserna sälja Svenska statspapper hafva misslyckats. Så länge nya lån för Svenska Statens räkning upptagits på utrikes ort, kunna vi ej påräkna någon afsättning af våra obligationer, utan att skada Riksgäldskontorets kredit. Då Fullmäktige medelst korrespondens med de förnämsta bankirfirmorna i norra Tyskland, der de Svenska statspapperen hafva sin

marknad, förfrågat sig om någon försäljning af Bankens obligationer låte sig göra, erhöles vanligen till svar, att de icke kunde säljas. Och så snart de på försök utbjudits, genast kom underrättelse, att Riksgälds-kontorets obligationer fallit i pris. Det visade sig särskildt, att försäljning af Bankens obligationer under sistförflutna året skulle hafva medfört stor förlust för Banken, hvarföre Fullmäktige afstodo från en dylik operation. Hade det för förstärkning af metalliska valutan varit nödigt att afyttra obligationer, så hade man ock måst underkasta sig en förlust af minst 10 procent, hvilken Fullmäktige sökt undvika och äfven undvikit, enär de tilltrorde sig att ändock kunna upprätthålla växlingen, och för detta ändamål hade andra mindre förlustbringande utvägar att tillgripa; och då Riksbanken sista året inköpte Riksgälds-kontorets obligationer, skedde sådant ej i afsigt att å den utländska penningmarknaden utbjuda dem, utan för att behålla dem tills vidare och endast vid förefallande behof försälja dem.

Herr von Troil: Med uppmärksamhet har jag sökt följa den intressanta diskussion, som i går och i dag egt rum angående föreliggande Memorial. Denna diskussion har endast lemnat ytterligare bekräftelse på den åsigt, jag redan förut bildat mig derom, att Herrar Bankofullmäktige med varsamhet, omsorg och nit skött sitt viktiga kall under de brydsamma förhållanden, som under sistlidna år förefunnos. Det var dock ej för att uttala denna åsigt, som, efter hvad det visat sig, omfattats af flertalet bland Kammarens ledamöter, hvilka under diskussionen uppträdt, utan för att protestera emot de försök här gjorts att på ett eller annat sätt binda Fullmäktige i utöfningen af deras uppdrag, som jag begärde ordet. Under gårdagens diskussion anmärktes, att Bankofullmäktige vore skyldige, att, då viktigare frågor rörande Riksbankens förvaltning under det Riksdagen vore samlad förekomme till behandling hos Fullmäktige, anmäla dem hos Representationen, för att inhemta dess åsikter i sådana frågor, innan definitivt beslut af Fullmäktige fattades.

I dag har åter föreslagits att man borde godkänna den af Banko-Utskottet i förevarande punkt intagna slutmening, som omissskänneligen afser att vid sidan af Fullmäktiges grundlag, som är Bankoreglementet, sätta föreskrifter, hvilka skulle förlama verksamheten och binda deras fria vilja vid utöfningen af deras svåra kall.

Alla sådana sidomeningar och påpekningar utom reglementet anser jag högst vådliga. Vill man hafva en duglig Styrelse, som under brydsamma förhållanden verkar med tillbörlig kraft, måste man framför allt lemna den fria händer inom gränserna för dess verksamhet och undvika att på ofvan antydda sätt inskränka densamma. Följden kan annars lätt blifva, att i en Styrelse, hvars ledamöter måste vara erfarne och insigtsfulle män, en och annan ledamot kan finna sig föranlåten att undandraga sig förtroendet; hvarigenom utmärkte personer hindrades att gagna fosterlandet och svårigheter måhända yppades att i deras ställe finna män, fullt vuxne ett så magtpåliggande kall. Ett sådant förhållande vore i hög grad beklagligt, och jag kan derföre ej annat än biträda deras mening, som yrkat uteslutande af slutstrofen i Utskottets i förevarande punkt gjorda framställning.

Herr Johannes Andersson: Jag har begärt ordet endast för att tillkännagifva, det jag är af samma mening som Herr vice Talmannen och således önskar, att den omtvistade slutmeningen i Utskotts-memorialet bibehålles. Jag tviflar dock att dermed något vinnes; yrkande jag emellertid bifall till Utskottets framställning i denna punkt.

Herr de Maré: Jag skulle icke ännu en gång hafva begärt ordet, om icke af en föregående talare åberopats den af Herr Agardh afgifna, vid Memorialet fogade reservation, af hvilken man velat hemta stöd för den meningen, att från det af Banko-Utskottet uttalade klandervotum bort undantagas den af Bankofullmäktige vittagna åtgärden att höja kreditivavgiften. I sin reservation yttrar Herr Agardh bland annat följande: "Det måste vara tydligt att i samma mån å beviljade kreditiv större belopp äro uttagna, i samma mån blir rörelsen för Banken inbringande och kreditivlånen för låntagaren billiga. Är hela kreditivbeloppet användt, så lider Banken ingen ränteförlust på någon kassa, som ligger väntande på uttagning; och kan den enskilde använda hela kreditivbeloppet, så kommer inträdesavgiften att fördelas på hela detta belopp, hvarigenom lånet blir mindre dyrt, än då inträdesavgiften skall läggas på en mindre del af kreditivsumman. Är t. ex. folioavgiften $\frac{1}{2}$ procent och räntan 6 procent, så kostar ett kreditivlån, om hela kreditivsumman är använd, låntagaren $6\frac{1}{2}$ procent, och Banken tager denna ränta på sina penningar; men om halftva summan endast är använd, så kostar lånet låntagaren 7 procent, och Banken skulle endast hafva $3\frac{1}{2}$ procent för sin försträckning, om nemligen de till kreditiv anvisade medlen icke på annat sätt kunde delvis användas. Det ligger sålunda i både Bankens och kreditivhafvarnes intresse att icke större del af den åt kreditiv anvisade fonden ligger obegagnad, än som med ett klokt användande af denna art försträckning är nödigt." Häraf skulle följa att, om jag i Januari uttager hela kreditivbeloppet och ej insätter något förrän jag i slutet af December inbetalar hela kreditivsumman, skulle detta sätt att sköta kreditivet vara för Banken fördelaktigast. Men en hvar, som något är förtrogen med bankaffärer, vet att den, som på nyssberörda sätt begagnat sitt kreditiv, sannolikt ett följande år icke skulle få ett nytt sig beviljadt. Meningen med denna art af försträckningar är icke, att kreditivsumman skall vara att anse såsom stående lån. Den som gör ofta uttagningar och insättningar å sitt kreditiv anses tvärtom sköta kreditivet väl, och för en kreditivhafvare, som sköter sitt kreditiv väl, blir räntan dyrare än för den som sköter kreditivet illa.

Då så är förhållandet och Riksbanken egentligen icke har till ändamål att bereda sig större vinst vare sig i den ena eller andra arten af sin utlåningsrörelse, torde det icke vara nödigt att bestämma kreditivavgiften så högt som nu är händelsen. Ty derigenom att Riksbanken ökar sin kreditivavgift, föranledas de enskilda bankerna att än ytterligare höja sin kreditivavgift. Om detta icke blefve följden af Riksbankens åtgärd att höja kreditivavgiften, skulle jag icke vilja göra någon anmärkning emot saken i och för sig sjelf eller att kreditivavgiften bestämts till 1 procent, så att ett kreditivlån kostar 7 procent.

En dylik åtgärd anser jag således böra af Riksbanken vidtagas endast i högsta nödfall, och jag anhåller om proposition å Utskottets yttrande i denna punkt.

Herr vice Talmannen Mannerskantz:

Öfverläggningen förklarades vara afslutad. I anledning af hvad under denna öfverläggning yttrats, hemställde Herr Talmannen, huruvida Utskottets ifrågavarande yttrande skulle med godkännande läggas till handlingarne. Då berörda proposition besvarades dels med ja och dels med nej samt voterings begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande voteringsproposition:

Den, som med godkännande lägger det yttrande till handlingarne, hvarmed Banko-Utskottet (sid. 21) afslutat tredje paragrafen i dess Memorial N:o 4,

röste ja;

Den det ej vill, röste nej;

Vinner nej, har Kammaren, med uteslutande af de i Utskottets yttrande sist förekommande orden: "men anser sig böra framhålla den åsigtten, att dylika åtgärder böra endast i högsta nödfall af Riksbanken vidtagas", beslutat att lägga yttrandet i öfrigt till handlingarne.

Voteringen, som härefter i grundlagsenlig ordning anställdes, utföll med 53 ja emot 105 nej, i följd hvaraf Kammaren beslutat i enlighet med nej-propositionen.

§ 4, angående décharge för Styrelsen öfver Bankens diskontkontor.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 5, angående åtgärder för metalliska kassans förstärkning.

Utskottets yttrande lades till handlingarne.

§ 6, angående frågor, som framdeles skola behandlas.

Hvad Utskottet i denna § anmält lades likaledes till handlingarne.

Slutligen biföll Kammaren den af Utskottet för Bankofullmäktige tillstyrkt, décharge.

§ 4.

Föredrogos ånyo Banko-Utskottets Memorial N:o 5, angående afskrifning af åtskilliga hos diskontkontoret upptagna lån;

Bifölls; och

Memorial N:o 6, i fråga om afskrifning af åtskilliga vid länekontoret i Göteborg balanserade öfverräntor å derstädes upptagna diskontlån;

Bifölls.

Sammanträdet slutades kl. $\frac{1}{2}$ 3, för att åter fortsättas

Kl. 6 e. m.

§ 5.

I Herr Talmannens frånvaro fördes ordet af Herr vice Talmannen.

§ 6.

Vid nu ånyo skedd föredragning af Lag-Utskottets Utlåtande N:o 36, i anledning af väckt motion om indragning af åtskilliga helgdagar begärde nedannämnde ledamöter ordet, och yttrade

Herr Siljeström: Då jag nu uppträder för att i viss mån förorda den motion, hvilken i det föredragna Utlåtandet behandlas, är jag icke omedveten om de ogynnsamma omständigheter under hvilka det sker. Första Kammaren har redan afslagit motionen och således för sin del godkänt sabbatshelgden af åtskillige dagar, hvilkas behörighet i detta hänseende enligt många medlemmars af statskyrkan förmenande, icke är grundad i den heliga skrift. Äfven uti Andra Kammaren yttrades vid remissen af ifrågavarande motion åtskilliga betänkligheter, hvilka likväl, om jag icke bedrager mig, måhända till ej ringa del grundade sig på något missförstånd dels om det principiellt betydelsefulla i saken, dels om den enkla utväg i afseende på den praktiska tillämpningen, som ligger för handen och hvarigenom samvetsfriheten inom församlingen skulle kunna tillgodoses, utan att gamla, häfdvunna vanor inom kyrkan sårades.

Äfven Lag-Utskottet har afstyrkt motionen, efter hvad det vill synas, mindre på de temligen otillfredsställande objektiva grunder det anfört, än på grund af en förment opinion i landet, hvilken skulle motsätta sig den föreslagna förändringen. Det är mig obekant, huru Utskottet på den korta tid, som förflutit emellan motionens emottagande och Utlåtandets afgifvande, kunnat förskaffa sig kännedom om landets opinion uti en fråga, som icke under de sista fyratio eller femtio åren utgjort något allvarsamt föremål för offentlig diskussion. Skulle emellertid förhållandet vara sådant Utskottet uppgifvit, så förökas deraf svårigheten af den position jag och de med mig liktänkande i denna fråga intagit. Men äfven detta skulle icke kunna anses såsom något giltigt skäl att ej uttala sin öfvertygelse.

Den fråga, som här är å bane, synes för många vara af mindre vikt. Det är ock sannt att religionen hvarken står eller faller med dessa helgdagar; men betraktar man frågan rätt, tror jag att den bör ses ur en högre och allmännare synpunkt, och den får då en utomordentlig betydelse. Den utgör i sjelfva verket endast ett moment i den stora allmänna fråga, som nu står främst på samtidens religiösa föredragningslista, nemligen den frågan om hvad som inom den officiella kristna kyrkan verkligen är kristendom eller icke är det; en fråga hvars lösning en gång skall leda till det åsyftade praktiska resultatet att ur kristendomen afsöndra allt det som är tillfälligt, oväsentligt, och genom allehanda menniskostadgar efter hand tillagdt, för att endast bibehålla en kristendom i sin ursprungliga renhet. Fråga är således om ingenting mindre än att uti ett speciellt fall befordera realiserandet af reformationens idé, hvilken under århundraden varit hindrad i sin utveckling genom de fjottrar som statskyrkligheten pålagt densamma. Betraktar man frågan ur denna synpunkt, får den vida större dimensioner än vid första påseendet kan synas, och förtjenar i följd deraf onekligen en närmare utredning.

Jag vill vid motiveringen af den åsigt, jag går att uttala, strängt ställa mig på kyrkans ståndpunkt. Jag skall således icke alls anföra några s. k. förnufts-skäl hvarken af religiöst-filosofisk eller moralisk-politisk eller statekonomisk natur, utan helt enkelt åberopa historiska grunder för det förslag jag ämnar framställa.

Hvad som här vid lag påtagligen måste utgöra utgångspunkten är den föreskrift i gamla testamentet, som innehålles i tredje budordet, hvilket bjuder, att sex dagar skall man arbeta, men den sjunde hvila. Det är en märkvärdig omständighet, att man i allmänhet så uteslutande fäst sig vid momentet om vilan, men förbisett den del af budet, som handlar om arbetet, då deremot, om jag ej misstager mig, i grundtexten den ena befallningen är lika kategorisk som den andra och båda uttryckas med samma imperativa form. Om nu detta är gifvet och om sjelfva budet antages vara af gudomligt ursprung, så borde sjelfva hufvudfrågan i och med detsamma vara afgjord. Jag kan nemligen väl förstå, att någon be- tviflar det gudomliga ursprunget af nämnda bud; jag kan ock förstå att man, fastän erkännande detta gudomliga ursprung, likväl af mensklig svaghet bryter deremot; men att man kan med vett och vilja stifta lagar i uppenbar strid emot ett bud, som man erkänner vara af Gud gifvet, är något som jag omöjligen kan förklara. Man borde åtminstone icke kunna tillåta sig något sådant utan att i den kristna religionens grundsanningar finna starka skäl för afvikelser från en föreskrift, som i sig sjelf synes vara så klar, men som möjligen genom kristendomen förklarats i en vidsträcktare mening än orden innebära.

Hvad angår vår gudomlige religionsstiftares uppfattning af sabbaten, så är denna för alla bekant. Med visshet vet man det ej, men sannolikt är att Jesus och hans apostlar iakttago den judiska sabbaten. Deremot är det fullkomligt stridande mot all den kunskap vi ega om Jesu lära och lefverne att antaga, att han skulle stiftat eller gillat ännu andra helgdagar. Hans lära gick tvärtom till en väsendtlig del just ut på att visa, att Gud icke bör dyrkas på det eller det rummet eller på den eller den tiden eller efter den eller den ritualen, utan på alla rum och på alla tider samt i ande och sanning. Skulle likväl något tvifvel förefinnas om Jesu uppfattning af särskilde helgdagar, undanrödjes detta tvifvel fullkomligt genom hvad Paulus med uttryckliga ord sagt, då han förbjudit någon att göra sig samvete öfver nyssnämnde helgdagar, sabbater o. s. v. Han erkänner ock att inom den dåvarande kristna församlingen somliga gjorde skilnad emellan dag och dag och andra deremot höllo alla dagar lika; hvarom han ock uttalar denna dom af fullkomlig frihet, att ehvad de göra det ena eller andra, så göra de det Herranom. Denna frihetens lag, som var den enda hvilken var erkänd under apostlarnes tidehvarf, gör att man till och med kan sätta ifråga, huruvida nu sabbaten af de de första kristna ansågs såsom obligatorisk helgdag. Onekligt är att i den första kristna församlingen den judiska sabbatsdagen Lördagen firades åtminstone af de omvände judarne; men deremot synes då ännu icke Söndagen hafva ansetts såsom någon egentlig sabbat, utan firades den endast såsom en allt-jemt återkommande äminnelsefest af Jesu uppståndelse, då efter gudstjenstens slut hvar och en återgick till sitt dagliga arbete. Bland fester, som inom den äldsta kristna församlingen firades, voro först påsken och något

sednare pingsten. Nästan alla femtio dagarne emellan dessa båda högtider utgjordes af festdagar, men ingen, utom söndagarne, var ansedd såsom egentlig sabbat. Då detta långvariga firande af uppståndelsehögtiden så småningom upphörde, återstodo slutligen såsom minnen häraf blott Christi himmelfärdsdag och pingstdagen. Det rent af tillfälliga uti den förstnämnda dagens firande såsom sabbat torde häraf framstå.

Redan under andra seklet tillkommo helgonens fester, och deras antal steg, såsom man vet, med förvånande hastighet. Vi känna huru reformationen sökte afskaffa dessa helgonfester, som voro stiftade till minne af utmärkta och heliga menniskor. Såsom blott menniskor borde deras minne likväl ej kunna gifva anledning till ett sådant slags helighållande af särskilde dagar, då, enligt alla våra religiösa begrepp, sabbaten bör vara endast Gud helgad. Att reformationen dock ännu icke i detta fall fullbordat sitt verk synes deraf, att t. ex. i vår Svenska kyrka två dagar ännu äro helgade till fromme mäns minne, nemligen midsommardagen åt S:t Johannes och annandag jul åt S:t Stefanus. I medeltiden torde väl den sistnämnde helgdagen äfvenväl hos oss varit helgad åt minnet af Helsingarnes apostel Stefanus. Detta ensamt torde visa, att på sabbatshelgd icke kan göras anspråk för dessa nu nämnde helgdagar. Detsamma gäller äfven om den äfvenväl *efter* det apostoliska tidevarvet införda Mariæ bebådelsedagsfesten.

Hvad annandagarne angår, så torde det först och främst tillåtas mig nämna, att i gamla testamentet föreskrifvas visserligen några helgdagar bredvid sabbaten, men desse ansågos dock alltid vara af annan karakter än sjelfva sabbaten, som hade större helgd, — en skilnad hvilken, om jag ej blifvit illa underrättad, till någon del grundar sig på sjelfva instiftelseorden i hebreiska bibeln, och åtminstone alltid i tillämpningen blifvit iakttagen. Då man nu vet, att åtskilliga af vår kristna kyrkas bruk blifvit lånade från judarne, torde man icke utan all sannolikhet deri böra söka ursprunget till annandagarne. I detta afseende bör erinras, att, då tiden för de judiska festerna borde rättas efter nymånen och fullmånen, men äldre tiders astronomiska kunskaper icke tilläto att bestämma desse med full noggrannhet, så utsatte man två dagar för hvarje fest, för att åtminstone vara fullkomligt säker att någondera dagen skulle vara den rätta. Sedan man deremot nu genom astronomiens tillhjälp kommit derhän, att med säkerhet kunna bestämma tiden för festerna, hafva — och för längesedan — de strängaste bland judarne, de som med största samvetsgrannhet hålla sig efter bibelns ord, nemligen de som bo i Palestina, haft sig angeläget att borttaga dessa annandagar. — Alla de kyrkofester, som nu äro i fråga, datera sig från skiljda århundraden, men icke någon från apostlarnes tidevarf. Gå vi framåt i tiden till reformationen, så befinnes det, att Luther, den store reformatorn, vår kyrkas grundläggare, sjelf alldeles oförtydligt uttalat sig mot någon annan helgdag än söndagen. Han säger det med uttryckliga ord och förgäter icke att äfven onförmåla åtskilliga af de goda praktiska följder, som deraf skulle uppstå. I Sverige uppfattades reformationens idé ur samma synpunkt. Gustaf Wasa uttalade i regementsformen af år 1540, att "alla helgedagar, som icke voro funderade eller grundade i den heliga skrift, skulle platt afsatte och aflyste blifva." Att han icke lyckades

lyckades genomföra detta beslut veta vi, äfvensom att uti den kyrkoordning, som efter hans död utkom, ännu många af de gamla helgdagarne bibehöllos. Det var icke lätt att med ens tillintetgöra alla de gamla bruk och sedvänjor, mot hvilka reformationen uppträdde.

Längre ämnar jag icke gå i anförande af historiska fakta. Jag vill blott rekapitulera hufvudmomenten af hvad jag anfört. På grund här af, på grund af det bud i gamla testamentet, som åtminstone ingen orthodox medlem af kristna församlingen dristar förneka vara af gudomligt ursprung, på grund af Jesu lära och lefverne, hvars vittnesbörd i detta fall icke är tvetydigt, på grund af apostlarnes och den första kristna församlingens gifna föredöme, på grund af Luthers eget oförtydbara yttrande i detta ämne; kan jag för min del icke tillerkänna de ifrågavarande helgdagarne någon berättigad sabbatshelgd; och jag skall icke frångå min åsigt i detta fall, förrän jag får höra bättre auktoriteter än de af mig åberopade nämnas.

Deremot är det väl känt — och jag har i det föregående gifvit en antydning derom — huruledes i den första kristna församlingen ofta såväl enskilde som menigheter samlades till gemensam gudstjänst på andra dagar än sabbatsdagar, likväl ej så att dessa dagar derigenom förlorade sin karakter af arbetsdagar. Här synes en ledning vara för handen, huru man lämpligast torde böra tillvägagå, för att i detta fall göra en ändring; och jag tillåter mig derför framställa ett sådant förmedlingsförslag, att ifrågavarande dagars sabbatshelgd, såsom någonting i lag påbudet, aflyses, men att det må stå hvarje församling fritt att hvar för sig på kyrkostämman besluta, huruvida offentlig gudstjänst på samma dagar skall hållas; i hvilket fall presterskapet naturligtvis bör vara förpligtadt, likasom det utan allt tvifvel är villigt till den tienstgöring, som deraf blir en följd. Om man ställer frågan på denna punkt, torde densamma icke vara oförtjent af en allvarligare undersökning; och får jag på den grund yrka, att Utlåtandet måtte i en sådan syftning varda till Lag-Utskottet återremitteradt.

Herrar *Nils Larson, Busck, Peter Andersson* jemte flere af Kammarrens ledamöter instämde med Herr Siljeström.

Herr Wigardt: Då redan många talare begärt ordet, och det derför är antagligt, att diskussionen i ämnet blir långvarig, vill jag icke med något längre anförande upptaga Kammarrens tid, utan endast i korthet antyda mina åsikter i frågan. Jag vill dervid tillkännagifva att, ehuru mina åsikter skilja sig ifrån motionärens och de föregående talarnes, jag dock fullkomligt respekterar deras mening.

Sparsamhet är ju dagens lösen, som man vid alla tillfällen åberopar, men i detta fall synes man mig allt för strängt hafva hållit på densamma och något skjutit öfver målet, då man, för att vinna några få arbetsdagar på året, vill ändra den sabbatsordning, som under århundraden varit antagen och tilläpplad. Det synes mig i sanning vara ett ocker inom det andliga området, som är allt annat än tillständigt. Om motionen vinner Riksdagens bifall, skall derför det ock blifva en riktig Jobspost för de fleste i landet, som, tillbringande arbetsdagarne i en mödosam verksamhet, ganska väl kunna behöfva de nuvarande helgdagarne såväl för att hvilat

kroppen, som för att vederqvicka själen och i templen frambära sina offer af lof och tacksägelse till den Evige.

Betraktar man åter saken från en annan sida, så är det icke svårt att inse, att, sedan ett steg väl blifvit uttaget, man icke skall dröja att taga flera i samma riktning. Sedan helgdagarne väl äro indragne, torde någon framställa det förslaget, att äfven Söndagarne böra något reduceras och en del af dem borttagas till arbetets fromma. Jag hemställer dock, huru ett sådant beslut skulle förete sig inför Svenska folket, som icke ligger nog djupt i dogmatiken, för att kunna se saken på samma sätt som vederbörande reformatorer. Tanken hos folket kunde icke blifva annan än den, att hvarken kyrka eller presterskap vore behöfligt; och tenligen uppenbart är, att dessa reflexioner skulle komma att menligt inverka på vår statskyrka, mot hvilken så många anlopp stundeligen ske, och som, om den skall blifva beståndande, väl är i behof af såväl en fast grund som de sidostöd, som för henne ännu återstå. Jag hoppas derföre, att dessa stöd icke måtte af landets lagstiftare undanryckas, och yrkar för min del bifall till Utskottets hemställan.

Herr Chenon: Ehuru jag medgifver, att, i en fråga af så ömtålig beskaffenhet som den förevarande, några eftergifter måste göras för den starkt uttalade meningen af dess många förfäktare, kan jag å andra sidan icke annat än erkänna, att Lag-Utskottet åt frågan ej egnat den behandling, som den rättvisligen förtjenat. Väl kan det synas, som om Utskottet mera fäst sig vid motionens svaga sidor än vid dess starka och med allt för lätt hand berört just de omständigheter, som mest tala för förslaget, och som derföre i en framtid utan tvifvel och skola bringa det till heders.

Ett af de hufvudsakliga skäl, Utskottet anført för sitt afstyrkande, är af så praktisk natur, att det ovilkorligen måste tilldraga sig uppmärksamheten, det nemligen, att i vårt vidsträckta och glest befolkade land det är nödvändigt att bibehålla ammandagarne, emedan i annat fall åtskilliga personer inom vissa hushåll aldrig skulle komma i tillfälle att besöka kyrkan. Jag vill ej heller underkänna vigten af detta skäl, men det är hufvudsakligen på den grund, att jag anser tiden ej ännu vara inne för antagande af motionärens förslag, som jag, jemte det jag instämmer i de af Herr Lemchen uti hans reservation uttalade åsikter, bifaller Utskottets hemställan.

Herr Hedlund: Den ärade talare, som öppnade diskussionen, har på ett så värtaligt, ädelt och grundligt sätt framhållit hufvudmomenten i förslaget, att jag ganska väl kunde afstå från att yttra mig. Dock vill jag såsom motionär redogöra för några omständigheter, som jag anser vid frågans pröfning värda att tagas i betraktande.

Till en början vill jag öppet tillstå, att jag icke ursprungligen velat framlägga detta förslag. Jag har genom ett slags moraliskt tvång dertill blifvit förmädd af personer, som, drifne af varmt religiöst nit, ehuru tillgifne den Skottska kyrkans åsikter, icke kunna betrakta dessa många helgedagar med likgiltighet, utan betrakta dem såsom qvarlevor från den katolska kulten. Då frågan visar en sådan uppfattning af en menskelig samvetsfråga, så har den också erhållit en mycket allvarlig karakter. Jag

har således framlagt mitt förslag, emedan det varit min pligt, och ehuru jag ingalunda vågat smicka mig med hoppet, att det nu skulle antagas; väl vetande, att, om det ock skulle vinna Representationens bifall, ett kyrkomöte står bakom, som icke lärer skänka det sin bevågenhet. Nog har alltid detta förslag hinder att bekämpa, men icke bör man deraf låta sig nedslås. Skall ett förslag hafva någon framtid, så måste det naturligtvis en gång väckas, och då det, såsom detta, icke kan falla, kan det ej annat än innebära en fördel för förslaget, att de, som skola pröfva det, få tid att väga skälen för och emot och lära sig inse, att det ej har sin upprinnelse från något hugskott, utan är af ett verkligt behof framkalladt.

Jag anhåller nu att få yttra några ord med anledning af de motiv, Utskottet anfört för sitt afstyrkande.

Motionen sönderfaller till sitt innehåll och syfte i två delar, af hvilka den ena afser upphäfvandet af de tre annandagarne och den andra förflyttandet till Söndag af firandet utaf de tre högtidsdagarne Trettondedag Jul, Mariæ bebådelsedag och Midsommardagen, — hvilka sistnämnde högtidsdagar icke firas såsom särskilde helgdagar i något annat land än Sverige. Dessa tre högtidsdagar utgöra alla en qvarlevfa från den katolska tiden, och det kan ej i egentlig mening sägas, att något moment i Christi lefnad är med dem förbundet. Trettondedagen är en minnesfest af de tre konungarne från Österlanden; Mariæ bebådelsedag är helgad åt den heliga jungfrun, och Midsommardagens firande är af rent hedniskt ursprung. Om dessa högtidsdagar borttoges eller firades å Söndagar, så är det ej troligt, att det kristliga lifvet i församlingen derigenom skulle minskas. Kongl. Vetenskaps-akademien har dessutom redan visat, att högtiderna alldeles icke behöfva firas på bestämda dagar, ty, ehuru Mariæ bebådelsedag vanligen inträffar den 25 Mars, har dock Vetenskaps-akademien i almanachan för år 1866 flyttat den till den 24 Mars. Likasom våra hedniska förfäder vid midvintern firade en fest, det stora julölet, så firades ock af dem midsommaren den tid på året, då dagen var längst. Då denna fest sedan ingick i den kristna kulten, erhöll den namn efter Johannes Döparen, och kallas derföre i Danmark S:t Hans' dag. Lag-Utskottet har derföre rätt uti, att denna dag för oss har en urgammal historisk betydelse, men från rent kristlig synpunkt deremot sedd är dess betydelse ingen. Det är högsommarens åt glädjen helgade fest, som på denna dag firas, likasom vårens fest firas den första Maj, som nu endast är en glädjedag. Midsommardagen firas derföre hos oss vanligen på det sätt, att skaror af menniskor begifva sig ut på landet, för att ute i den fria naturen tillbringa dagen i fröjd och gamman och på ett sätt, som icke rätt väl öfverensstämmer med firandet af en sabbatsdag. Det är nu en gång en gammal stadfästad vana att så begå denna dag, och utan att ens tänka derpå bryter mängden mot sabbatens helgd genom dagens firande på detta sätt, huru föga klandervärdt det i öfrigt kan vara. Min mening är ej heller, att beröfva folket denna hvilo- och glädjedag. Må den gerna framdeles som hitintills anslås åt nöjet och förströelsen; jag önskar blott att den officiela sabbatsprägel, som derpå blifvit tryckt, måtte borttagas.

Christi himmelfärdsdag firas visserligen inom flera protestantiska församlingar än vår på viss dag, men skulle lika väl kunna firas på Söndag,

emedan den hörer till de rörliga högtidsdagar, som flyttas än fram och än tillbaka, allt efter som påskfullmånen infaller vid olika tid.

Beträffande annandagarne förhåller det sig sannolikt så, som den förste talaren yttrade, att de äro af judiskt ursprung.

Det första skälet Utskottet anfört för deras bibehållande, är att derigenom beredes tillfälle att besöka kyrkan åt en del tjenare, som eljest icke skulle få bevista den offentliga gudstjensten. Detta skäl är dock bra svagt och förefaller nästan såsom ett gäckeri med hela sabbatsinrättningen. Man fördrar att få två helgdagar å rad, emedan man icke är i tillfälle att värdigt fira den ena; man har således icke för afsigt att helighålla begge. Samma skäl kunde då återopas för Söndagarne, och det vore således behöfligt att jemväl förstärka dessa med en annandag för hvar och en; först då skulle, efter Utskottets sätt att se saken, hvar och en blifva i tillfälle att hvar sjunde dag hålla sabbat. Ett annat skäl har blifvit anfördt, på hvilket äfven jag håller, nemligen, att genom annandagarne beredas en väl behöflig ledighet och hvila för den arbetande delen af befolkningen. Samnt nog är det, att de, som bära dagens tunga, kunna vara i behof af en sådan hvila, och det torde väl knappt vara för någon som annandagarne i detta afseende äro så kära som för en tidningsredaktör. Men då han å andra sidan betänker, att hans arbetare den dagen gå sysslolöse och således för den sakna all inkomst, och att, när de sedermera återvända till arbetet, de ofta äro genom den långa helgen rubbade ur sin lefnadsordning och arbetsvana, så måste han lemna sin egen bekvämlighet å sido. Eller anser man sig kunna påstå, att religiositeten lidit något eller varit i aftagande under de år, då Annandag Jul eller någon annan helgdag, utan att Vetenskaps-akademien lyckats förekomma det, infallit på en Söndag? Jag för min del tror icke, att så varit händelsen. Såsom bevis på hvart-hän firandet af de många helgdagarne leder, vill jag endast nämna, att vid jultiden 1865 af 14 dagar 6 voro helgdagar, och att vid samma tid i fjor 5 helgdagar inföllo inom sammanlagdt två veckor. Detta förhållande hör efter Utskottets mening hafva varit särdeles förmånligt för det religiösa lifvet, och hyllar man den åsigten, så är det att på det högsta beklaga, att redan ej blott så många gamla helgdagar utan äfven de förr brukliga tredje- och fjerdedagarne blifvit afskaffade. Tyvärr lära väl dock inga utsigter förefinnas till deras återinförande.

Genom ett bref, som helt nyligen kommit mig till handa, har min uppmärksamhet blifvit fästad på de numera afskaffade s. k. apostladagarne, och som deras historia kan vara ganska betecknande, tager jag mig friheten att derur anföra några episoder. Redan Gustaf I ville afskaffa dem, men de blefvo först år 1665 utmönstrade från de förmäligare högtidsdagarne, så att väl gudstjenst å dem skulle hållas, men derefter på landet nödigt arbete äfven fick förrättas och jemväl hållas marknad. Carl XI utsträckte sedermera arbetsfriheten äfven till städerna, så att hvar och en fick drifva handel och arbete, när gudstjensten var slut. Anmärkningsvärdt är, hvad en af auktoriteterna inom vår kyrka Siv. Bælter derom yttrar. Han säger: "Dock blef arbetet på somliga orter ringa i anseende till gudstjenstens långvarighet. I Stockholm och flera stora städer höllos flera predikningar efter gammal vana. Och förutan det ville arbetare och gesäller i städerna och tjenstefolket på landet *skydda sin lättja un-*

“*der helgdagsfrihet.*“ Efter anmälan af Rikets Ständer hos Konungen af detta oskick, blef först 1724 förordnad, att på apostladagarne blott en predikan skulle hållas, emellan 8 och 10 förmiddagen, efter hvars slut ingen tjenare, gesäll och arbetare fick, vid 40 silfvermarks bot, vägra att förrätta hvad deras husbönder och mästare dem befallt.

I alla tider hafva förslag om helgdagars afskaffande rönt starkt motstånd, och det förundrar mig icke, att så äfven nu är händelsen. Dylika förslag hafva vanligen icke opinionen för sig. Men churu jag hyser en obetingad aktning för Svenska folkets opinion och äfven medgifver, att den har rätt att göra sig gällande i frågor sådana som denna, så medgifver jag dock icke *någon opinion* rätt att bestämma öfver andras samveten, såsom i detta fall är händelsen. Om någon eller några anse det vara oskickligt att, under namn af helgdagar, anslå vissa dagar till nöjen och förströelser, och föredraga att i stället använda dessa dagar till det ärliga och aktningssjudande arbetet, så må det icke förmenas dem.

Då jag väckte mitt förslag om helgdagarnes förflyttande och indragning, så var min afsigt endast, att de skulle upphöra att vara verkliga sabbatsdagar, men icke att motsätta mig gudstjenstens hållande på dessa dagar. Man kunde med afseende å dem förfara på samma sätt, som nu är bruket under fastlagen, att gudstjenster hållas å Fredagarne, utan att dessa dagar likväl upphöra att vara arbetsdagar. Jag vill visst icke förmena någon, att å dessa dagar förrätta sin andakt i templen, och medgifver äfven, att det må föreskrifvas, att kyrkoherdarne i församlingarne å dessa dagar skola hålla offentlig gudstjenst, derest man anser sådant nödigt och kyrkoherdarne icke i allt fall gå sina församlingars önsknningar till mötes i detta afseende. Blott det att de omförmälda helgdagarne icke måtte genom lag tilläggas någon värdighet af sabbatsdagar yrkar jag. Jag hade äfven hoppats, att Utskottet skulle hafva egnat denna viktiga sak en allvarsammare pröfning än nu skett, och skulle derföre icke hafva haft något emot en återremiss, på det att Utskottet måtte komma i tillfälle att föreslå de modifikationer, som kunna anses nödiga för företagets framgång. Jag har nemligen alldeles icke något emot att göra de koncessioner i afseende å min motion, som tid och omständigheter kräfva. Då det emellertid är känt, att Första Kammaren redan bifallit Utskottets Utlåtande, vet jag rätt icke, hvartill en återremiss skulle gagna, ehuru jag, om hinder derför icke möter, och om utsigt är att derigenom vinna något, gerna förrenar mig uti Herr Siljeströms yrkande derom. Hvad jag emellertid önskar, är att få erfara huru meningarne rörande frågan i denna Kammar äro delade, då jag deraf kan bedöma, om det är skäl att vidare söka bearbeta opinionen, eller om man bör låta frågan för närvarande förfalla.

Herr Svensén: Vid remissen af motionen i denna fråga deltog jag icke i diskussionen, för att icke onödigtvis belasta protokollet; men nu kan jag icke underlåta att säga min mening.

Med mycken aktning för deras öfvertygelse, som tro att yttringarne af en sann religiositet eller gudaktighet icke böra sökas i mängden af religionsöfningar, tillåter jag mig likväl förklara, att jag sätter ett högre värde på deras beskaffenhet.

Frågan är ny för dagen säger man; så är likväl icke förhållandet. I förbigående vill jag nämna, att hon sednast förekom vid 1859 års riksdag, då en ledamot af Bonde-Ståndet väckte förslag i samma syftning som ifrågavarande, men att motionären vid det motstånd, som uttalades i Ståndet, fann sig föranlåten att återtaga motionen, sedan den likväl blifvit intagen i Ståndets protokoll. Jag hembär en varm tacksamhet åt den förste ärade talaren, som så grundligt och klart bevisande utredt de sväfvande begreppen i denna sak. Ortodoxiens och statskyrkans förkämpar må derom säga hvad de behaga, det vissa är att vår Lutherska läras förnämste tolkare varit ense med motionären. Jag tillåter mig härom till det förut sagda åberopa ännu en auktoritet, psalmisten Biskop Jesper Svedberg, som för ett sekel sedan just i denna fråga yttrade: "Helgdagarne borde man slippa hos oss, ty de äro mest syndadagar, isynnerhet i stora städer. Det är en surdeg från papisteriet. Gud visste väl huru han ville dyrkad varda, då han gaf ut ett sådant bud: sex dagar skall man arbeta, men på sjunde dagen är Herrans thin Guds sabbath. Hvarförutan med de myckna helgdagarne mycket arbete försummas, som eljest kunde uträttas landena till tjenst."

Om dessa ord äro karakteristiska för sin tid, så äro de det fullkomligt lika mycket för vår. Vill man icke, såsom Utskottet sagt, taga dagsverkenas värde med i beräkningen vid frågans bedömande, så synes det mig, som om man icke velat se den från alla sidor. Här gäller det icke så mycket den tjenande klassen, utan fastmer den frie arbetaren, som äfventyrar sabbatsbrottsböter, om han för sitt och de sinas uppehälle någon gång skulle nödgas arbeta på helgdagen. Må derföre sabbatshelgden på dessa dagar aflysas, och det ligga i församlingarnes eget skön att på dem hålla gudstjenst eller icke. Jag gör härvid intet undantag för midsommardagen. Lag-Utskottet bör i min tanke ännu en gång under denna riksdag behandla frågan, ty dess skäl äro alltför litet talande för att, sådana de nu förefinnas, blifva gällande. Det är ett faktum, att hvarje stor fråga, för att få sin rätta lösning, fordrat många återremisser till detta Utskott, och det är derföre som jag förenar mig med de talare, som yrkat återremiss på Utskottets förevarande Utlåtande.

Herr Ahlgren: Ehuru jag är förvissad derom, att annandagarnes frände icke bidrager till befolkningens andliga utveckling eller befrämjar den religiösa anden hos densamma, anser jag dock, att motionen i sin helhet, då den strider emot de i landet för närvarande allmänt rådande åsigtter och önskingar, icke bör bifallas i hvad den afser annandagarne; men då det synes mig icke vara likgiltigt på hvad sätt vägran att antaga motionärens förslag framhålles, helst jag är säker på, att den tidpunkt ej är aflägg, då ändringar i motionärens syfte komma att påkallas, så föreslår jag framställandet af den proposition, att Kammaren för sin del måtte förklara, det motionen, i hvad den afser annandagarne och Midsommardagen, för närvarande icke föranleder till någon Riksdagens åtgärd. Utskottets uttryck i sin hemställan synas mig icke vara lämpliga med afseende derå, att motioner i samma ämne snart nog lära ånyo väckas, för hvilka mera utsigt till framgång än för den nu förevarande torde få påräknas. I fråga om framflyttande af frändet utaf Trettondedagen,

Mariæ bebådelsedag och Christi himmelfärdsdag till påföljande Söndag förenar jag mig med motionären.

Herr C. J. Bengtsson: Jemte det jag instämmer uti hvad Utskottet tillstyrkt i förevarande fall, anser jag mig böra nämna, att ett bifall till motionen skulle i min hemort framkalla den största missbelåtenhet.

Herr Renström: Då jag begärde ordet, var det hufvudsakligast för att protestera emot min egen tystnad vid remissen af ifrågavarande motion till Utskottet. Denna tystnad må nemligen icke fattas såsom ett uttryck af obetingadt instämmande uti de yttranden som då afgåfvos, än mindre såsom ett godkännande af det vädjande till i dylika frågor lätt upprörda känslor, som då egde rum. Tvärtom har jag delat och delar med motionären hans uttalade åsigt i många af de fall hans motion afser, om än icke i hela den utsträckning, han åt dem gifvit, och denna min öfvertygelse vill jag äfven öppet uttala. Ehuru välgrundade skäl tala äfven för annandagarnes indragning, vill jag dock för närvarande icke gå så långt. Jag tror att man nu endast bör fästa sig vid Trettondedagen och Mariæ bebådelsedag. Den historiska vigten för firandet af nämnde helgdagar anser jag ingalunda vara af den betydighet, att ju icke den förra eller Trettondedagen skulle kunna helt och hållet indragas och firandet af den sednare eller Mariæ bebådelsedag framflyttas till Söndag. Härat skulle icke, efter hvad jag kan fatta, Guds församling något lida, men en renare uppfattning af kristendomens läror möjligen derpå vinna. De skäl, Utskottet framställt för Mariæ kyrkogångs firande på och öfverflyttning till Söndag, synas mig ock vara lika giltiga för en öfverflyttning till Söndag af äfven Mariæ bebådelsedag. I öfverensstämmelse med hvad jag sålunda yttrat, skulle jag helst önskat en återremiss, men, då Första Kammaren nu redan godkiönt Utskottets hemställan, vill jag icke yrka derpå, utan nöja mig med att bifalla Betänkandet på de grunder, som i Herr Lemchens, Utlåtandet bifogade, reservation finnas anförda.

Herr Medin: Ehuru jag härstädes fått höra ganska lärorika föredrag i det ämne, hvarom nu afhandlas, har jag dock ej för min del kunnat komma till annat resultat, än det Utskottet framlagt. Min tanke är att man bör gå till väga med den yttersta försigtighet, då det är fråga om den religiösa helgden, att man så litet som möjligt bör vidtaga rubbningar i den, samt att man icke bör ingifva folket tankar, som lända till ett nedsättande af det heligaste vi ega. I fråga om sabbatens ordentliga firande och helighållande är förhållandet på landsbygden långt bättre än i städerna. På landet fortgår icke arbetet såsom i städerna med till och med mera ifver helgdagarne än söcknedagarne. Man har klandrat, att Utskottet såsom motiv för sin hemställan bland annat omförmålt hindret för alla medlemmarne af en familj, att på en gång kunna på landet besöka kyrkan och deraf föranledd nödvändighet att använda tvänne dagar för tillfredsställandet af det religiösa behovet; men efter mitt förmenande eger detta motiv sin fulla giltighet. Då det ganska ofta inträffar, att i vår glest bebyggda landsbygd folket har 2 à 3 mil och derutöfver till kyrkan, så och då hemmet ej kan helt och hållet öfvergifvas, så måste

ofta en delning af dem, som få resa till Guds hus, och af dem, som få förblifva hemma för att se om hemmet, ega rum, och skulle annandagarne till de stora högtiderna indragas, så kunde en sådan delning icke försiggå. Den besparing af dagsverken, som af helgdagarnes indragning skulle orsakas, värderar icke heller jordbrukaren, som dock i första hand borde draga nytta af densamma, särdeles högt, och jag är fullkomligt förvissad derom, att vårt deltagande i ett beslut sådant som motionen åsyftar, icke skulle göra oss välkomne hos våra kommittenter, som med spänd uppmärksamhet, derom är jag öfvertygad, afvakta utgången af denna fråga. Jag skulle ej haft något emot motionens framgång, om den allenast afsett städerna; der användas icke måhända alla dagar såsom sig bör; der har man fria Måndagar m. m., då man icke arbetar; men att skära hela befolkningen öfver en kam, om jag så vill uttrycka mig, det finner jag ej vara lämpligt i förevarande fall och jag bifaller därför med tacksamhet Utskottets förslag.

Häruti instämde Herrar *Jöns Pehrsson, Fredricson, Sandstedt, J. E. Johansson* och *Lars Persson* med flere af Kammarens ledamöter.

Herr Reuter-crona: Äfven mig synes Utskottet hafva alltför omildt bedömt Herr Hedlunds ifrågavarande motion, då det hemställer, att den skulle i sin helhet lemnas utan vidare afseende, men densamma, enligt mitt förmenande, åtminstone i några delar förtjenar en mildare dom. I likhet med Herr Ahlgren, anser jag förslaget om upphäfvande af annandagarne och Midsommardagen böra för närvarande ogillas.

Beträffande Christi himmelfärdsdag har jag enahanda yrkande, men hvad angår Trettondedagen och Mariæ bebådelsedag är jag af samma mening som Herr Renström, eller att firandet af dessa högtidsdagar framflyttas till nästpåföljande Söndagen. I detta tidevarf, som kallas upplysningens, är det icke för mycket att taga ett sådant fjät framåt i den riktning vår kyrkas reformatorer anvisat. Jag anhåller därför om proposition på afslag å Herr Hedlunds motion i öfrigt, men bifall dertill rörande Trettondedagen och Mariæ bebådelsedag.

Herr Henrik Hansson: En sorgligare underrättelse skulle säkert icke kunna bringas mina kommittenter från Riksdagen, än om vi skulle gå motionärens önsknings till mötes och besluta, att inga annandagar och så kallade helgdagar mera skulle firas. Detta förslag innebär i sig sjelft ett stort ingrepp på det andliga området, men torde ändå vara blott ett förbud till det egentliga syftmålet. Denna Riksdag har motionären inskränkt sig till det yrkandet, att annandagarne vid Jul, Påsk och Pingst måtte indragas såsom helgdagar, samt att firandet af Mariæ bebådelsedag och Christi himmelfärdsdag må förflyttas till närmaste Söndag, och sagt, att omkring 15,000,000 dagsverken derigenom skulle kunna besparas. Om detta förslag nu vunne bifall, skulle sannolikt vid nästa Riksdag väckas fråga om att äfven Söndagarne skola indragas, och då förespeglas, huru många dagsverken derigenom kunde besparas jordbruket och näringsarne. Men, Mine Herrar, i Riksdags-ordningens 26 § heter det, att Riksdagsmannabefattning kan endast utöfvas af Svenske medborgare, som bekänna sig till kristen-protestantisk lära. Och äro vi Christi bekännare icke

blott till namnet utan i verkligheten, då tro vi hvad den heliga skrift lär, nemligen att gudaktighet är nyttig till allting och hafver löfte med sig både för detta och det tillkommande lifvet. Tro vi sådana ord, huru kan det då komma i fråga, att vi skola stifta lagar, som förbjuda ifrågasvarande dagars firande medelst gudstjenst, förbjuda Svenska folket att på dessa helgdagar samlas i templen, för att af en redlig lärares läppar höra förkunnas väckelsens, varningens och tröstens ord. Ja, lagar som befalla att kyrkdörrarne skola hållas stängda, och de magthafvande skola ega befalla sina underlydande att hugga, plöja, slagta m. m., med ett ord, göra hvad husbonden för godt finner. Att stifta sådana lagar, tror jag icke är värdigt Christi bekännare. I närvarande tid förhåller det sig tyvärr så, att mången ringaktar eller missaktar andaktsstunder. Men en dag kommer, nemligen den stora redogörelsens dag. Då torde mången, fastän för sent, önska sig en annandag (nådens dag). Jag är Lag-Utskottet tacksam för det enligt min tanke rigtiga beslut, hvartill det kommit, och för den innehållsrika motiveringen, och yrkar bifall till detsamma.

Herr Rosenberg: Då jag begärt ordet för att yttra mig i en fråga af denna beskaffenhet, har jag ingalunda förbisett det äfventyrliga i min ställning gent emot en sådan talare som den, hvilken först uppträdde, och efter den särdeles omständliga utredning han gjort och framläggande af de slutsatser han af denna utredning dragit, skulle jag i sanning vara bäst belåten med att få tåga. Men, Mine Herrar, frågan har genom den förste talaren blifvit ställd i den form, att man måste yttra sig; det är nu icke frågan om man *vill*, utan om att *du skall*; vår arbetande befolknings rätt måste också försvaras gent emot arbetsgifvarens. Att jag ej kan eller tilltror mig punkt för punkt följa den ärade talaren, hoppas jag Kammararen benäget ursäktar. Att med några ord bemöta honom och se till, huruvida hans uppfattning i allt håller stånd, vill jag dock försöka.

Den ärade talaren har utgått från det antagandet, att, efter som budet: "sex dagar skall du arbeta" är lika heligt och förbindande som budet "på sjunde dagen skall du hvila", så skulle den kristna församlingen icke vara berättigad att uppoffra någon af de sex arbetsdagarne till hvilodag. Talaren har härmed ställt sig på judisk ståndpunkt och jag är nöjd med att möta honom der. Tror han då verkligen, att judarne tillämpade arbetsbudet på det af honom angifna sätt? Har han sig icke bekant, att hos judarne funnos utom sabbaten ganska många helgdagar, såsom de nyssnämnda passah, försonings- och löfhyddohögtiderna m. fl., eller vill han antaga, att alla dessa högtiders firande innefattade öfverträdelse af Guds bud? Jag vågar antaga, att han icke gör ett sådant påstående och jag vågar tvärt emot hans förra yttrande vädja till de historiska urkunderna, som tydligen säga oss, att sådana ingalunda tolkade budet om sex dagars arbete så, som motionens försvarare nu vilja tolka det. Egde nu judarne rättighet att hafva andra gudstjenstdagar än sjelfva sabbaten, så synes mig den kristna församlingen, i fall man ställer sig på denna ståndpunkt, hafva fullt lika stor rättighet dertill.

Men nu hvarken vill eller kan jag taga sabbatsfrågan efter den stränga judiska uppfattningen, emedan jag är viss att den i nya testamentet har

fått en helt annan karakter än den hade i det gamla. Då hette det: du skall, nu heter det: du får. Gudstjenstdagarna äro för oss icke en pligt och ett tvång, utan en gåfva, en frihet. Den som sade: du skall äta ditt bröd i din anletes svett, han gaf oss lof att hvilat hvilat sjunde dag, och jag finner ingenstädes i hans ord något förbud att använda äfven andra dertill lämpliga dagar för offentlig gudstjensts hållande och för kroppens hvila, lika visst som jag är öfvertygad att detta icke minskar tillgången på det dagliga brödet. Hvad man här talat om ett obligatoriskt sabbats-tvång för den kristna församlingen vittnar således om ett missförstånd af hvilodagarnes betydelse. För min del kan jag icke ens finna nya testamentets Söndag vara förenad med något obligatoriskt tvång för den som vet att uppfatta den såsom en himmelsk gåfva.

Man hörer ofta det påståendet framkastas, att man kan hålla gudstjenst hvilken dag man vill och jag medgifver det. Men har nu den enskilde en sådan rättighet, hvarföre skulle samhället icke hafva den? Har husbonden denna rätt, hvarföre vill man förneka den för tjenarne och arbetaren? Det är denna rätt för samhället att lagstifta till de tjenande och arbetande klassernas förmån, som jag vill och skall förfäktas så godt jag förmår; ty jag kan icke tro att de ärade talarne vilja lemna åt tjenarne sjelfve att efter behag taga sig gudstjenstdagar.

Man har antagit att det är ortodoxien, som ifrar för helgdagarnes bibehållande. Menade den ärade talaren den ortodoxi, som inbunden i pergamentsband förvaras på hyllorna, så kan han hafva rätt i sitt påstående, men menar han, såsom jag förmodar, presterskapet, så måste jag säga nej dertill. Jag är så långt ifrån att tro det presterne i allmänhet ifra för helgdagarnes bibehållande, att jag tvärtom tror det de aldräflaste af dem skulle vara mycket tacksamme om predikodagarnes antal minskades. Jag säger icke att alla skulle vara det, ty jag känner många prester som gerna och villigt begagna hvarje lämpligt tillfälle att få förkunna Guds ord och sålunda gagna församlingen, men desse utgöra ingalunda flertalet.

De skäl den förste talaren anförde hålla således efter mitt förmenande icke stånd; och lika litet läser det förslag, han och de som dela hans åsigt framlagt, göra. Frångående sitt eget påstående om samhällets oberättigande att uppoffra någon af arbetsdagarna till hvilodag, föreslår han att öfverlemna lagstiftningen derom till de särskilda kommunerna. Jag undrar mycket huru detta skulle taga sig ut. Redan bland desse få talare som uppträdt visar sig så mycken skiljaktighet, att en vill hafva bort annandagarna, en annan Mariæ bebådelsedag, en tredje Kristi himmelsfärdsdag, en vill hit, en annan dit, och detta torde visa åtminstone att frågan icke är så lättlöst som man föreställer sig, och att den aldraminst läser nöjaktigt kunna lösas på församlingarnes kyrkostämmor. Det af arbetet nedtryckta folket, som behöfver och värderar hvilodagarna, har dessutom litet eller intet att säga vid dessa stämmor.

I allmänhet tycker jag mig finna, att de som talat för motionen tagit alltför mycken hänsyn till förhållandena i städerna och förbisett landsbygdens behof. På denna grund har en talare kunnat säga, att behofvet af annandagarna för tjenarnes skull var ett alltför svagt skäl, ja att det var intet skäl alls. Talaren var stadsbo, det märktes. I städerna har

man ottesång, högmessa och aftonsång på samma dag; den som icke har tillfälle att bevista den ena kan bevista den andra eller tredje. Huru gestaltar sig nu detta på landet? Många församlingar finnas redan, som, till följd af den allt mer tilltagande prestbristen, hafva gudstjenst blott hvarannan helgdag, och tager man bort annandagarne, så kan man i sådana församlingar få fira både jul, påsk och pingst utan predikan och utan offentlig gudstjenst. Jag undrar om den aktade motionären icke skulle vid närmare eftersinnande finna detta skäl ega något värde. Jag vill försvara folkets rätt att åtminstone vid högtiderna kunna få deltaga i den offentliga gudstjensten. Skulle man än i städerna icke sätta något värde på gudstjensten, så vågar jag försäkra att det på landet står något bättre till i detta stycket.

Samme talare har framhållit Skottiska kyrkan såsom exempel för oss angående helgdagsfrändet. På detta vill jag blott svara hvad talaren redan förut vet, eller att den Skottiska kyrkan står så nära intill den Calviniska uppfattningen i fråga om den yttre gudstjensten liksom i många andra stycken, att detta exempel föga passar för vår Lutherska kyrkoförfattning, som står nästan lika långt från den Calviniska på ena sidan, som från den Romerskt-katolska på den andra.

Ett kraftigt skäl emot icke allenast våra helgdagar, utan till och med mot våra högtider har man velat finna deri, att de äro af dels hedniskt, dels judiskt ursprung. Jag tror icke detta behöfver något svar. Utan att komma med hvarken namn eller sårande tillmälen vill jag blott fråga den ärade talaren, om han icke känner till ett ganska aktningvärdt sällskap i vårt land, som både i afseende på tiden för sina sammankomster och sina plägseder ställt sig på alldeles hednisk grund? För min del har jag icke hört någon menniska yrka sällskapet upplösning af denna orsak. Lika litet skäl har man att yrka på våra högtiders borttagande, för det att de inträffa på samma tid som judarnes påsk, eller våra förfäders hedniska julhögtid. Våra högtider hafva en högre betydelse än hedningarnes offerfester och hvilat äfven på annan grund.

Slutligen har man anfört ett skäl, som skulle vara afgörande, ehuru det icke verkar på mig. Man har sagt att frågan måste gå och skall snart gå igenom, hvarföre det ej skulle löna sig att hålla igen. Ja Mine Herrar, det beror på Kamrarnes sjelf och på den ande som inom dem blir rådande. När majoriteten vill det, så blir det Kammarens beslut, ty riksdagsbeslut äro ingenting annat än summan af de flestes sammanräknade viljor. Man kan gå ännu längre; man kan besluta Söndagarnes afskaffande om majoriteten vill det. Vi känna väl något hvar till, huru man i ett visst land ej allenast afskaffade den offentliga gudstjensten, utan äfven afskaffade sjelfva Guds tillvaro och uppsatte förnuftets gudinna på den lediga thronen; ty majoriteten ville så och derföre gick det. Hvarföre skulle vi då icke i Sverige kunna afskaffa några helgdagar, om tidsanden blir sådan att majoriteten vill det. Ännu tror jag dock icke att vi äro der. Jag tror det stora flertalet af Svenska folket vill hafva qvar sina helg- och högtidsdagar, och lika rätt som i hafven att yrka på deras afskaffande, lika rätt hafva vi att yrka på deras bibehållande, och jag skall för min del fortfara med detta yrkande och vågar hoppas, att de, som sjelfve icke sätta värde på helgdagar eller offent-

lig gudstjenst, dock hafva någon aktning för deras öfvertygelse, som värdera dessa nådetillfällen.

Jag yrkar bifall till Utskottets förslag.

Herr *Ljustin* instämde med Herr Rosenberg.

Herr Grafström: Då här ropats så mycket på proposition, skall jag fatta mig kort. Det är naturligt, att en motion, hvilken afser förändring i ett förhållande, hvilket vi från ungdomen, ja från barndomen, ansett rätt, måste möta starkt motstånd, då det först framställes. Det är emellertid ej första gången en fråga af samma beskaffenhet, som den förevarande, blifvit Riksdagens pröning underställd, ty redan vid 1828 års riksdag väcktes förslag i samma syfte af Grefve Jakob Essen Hamilton. Detta förslag föll, ty det ansågs för radikalt och måhända hade det icke varit rätt att bifalla detsamma. Herr Hedlunds förslag är mera moderat, hvilket dock ej hindrar, det jag tror, att äfven det kommer att falla. Jag har nämnt år 1828 eller för nära 40 år sedan och den nu väckta frågan kan derföre anses såsom ny, då icke någon motion i ämnet sedan den tiden varit väckt.

Man har sagt, att frågan är för tidigt väckt, men jag tror motsatsen. Hade den förr blifvit väckt, så hade opinionen i densamma nu hunnit mogna och kanske hade den redan nu gått igenom. När är en fråga för tidigt väckt, eller när skall en fråga väckas? Jo! det är vid den tid, då motionären sjelf blifvit öfvertygad om nyttan och nödvändigheten af sin motion och då han grundligt öfvertänt den. En öfvertygelse deremot som är så rotfästad hos folket, att den nästan blifvit en trosartikel och som så ingått på känslans område, som dess åsigt om ifrågavarande högtidsdagars vigt och nödvändighet, en sådan öfvertygelse eller åsigt tarfvar tid, för att en ändring deri skall kunna ske. Frågan är således icke för tidigt väckt, och äfven om den nu icke går igenom, hoppas jag likväl, att så sker framdeles och jag är nöjd dermed. Går man något tillbaka i tiden, skall man hafva skäl att framställa den frågan: hvilket viktigt ärende har ej rönt stort motstånd vid dess första framställande? Jag instämmer uti förste talarens förslag, hvilket jag anser vara särdeles praktiskt och lämpligt samt ega förmåga att förena åsigterna och dymedelst underlätta sakens framgång. Min innerliga öfvertygelse är den, att förslaget skulle lända till landets ekonomiska bättnad, hvadan jag önskar all framgång åt detsamma, hvilket lättast torde beredas genom återremiss, hvilket jag i likhet med Herr Siljeström påyrkar.

Herr Jonas Jonasson från Calmar län: Förevarande ämne synes mig redan vara så noga afhandladt som dess vigt kräfver, och jag kan icke annat än uttala min tacksamhet mot Utskottet för det slut, hvartill det i förevarande fråga kommit. Det är visserligen sannt och vi hafva dagliga exempel derpå, att sabbaten användes till arbete och förty missbrukas, men för missbrukens skull bör man icke förkasta en god sak, hvarföre jag godkänner Utskottets hemställan samt yrkar proposition derpå.

Herr Ocklind: Det är egentligen mot ett par yttranden i den förste talarens i öfrigt talentfulla föredrag, som jag önskade göra några

anmärkningar. Han har åberopat såsom stöd för sin åsigt i förevarande fråga kyrkoreformatorenes exempel. Deri tror jag dock, att ett ganska svagt stöd är att finna, ty reformatorerne vände sig endast emot sådant, som hade urartat till groft missbruk och inom församlingarne åstadkommit skada och förargelse. Han påstår vidare att bibehållandet af ifrågavarande helgdagar är stridande emot lagens bud: "Sex dagar skall du arbeta", men att så slafviskt fatta detta stadgande, som skulle man icke få använda någon af dessa dagar till andaktsöfningar, därför finnes icke något stöd i nya testamentet i allmänhet och aldraninst i det af talaren anförda stället hos Paulus; och detta bud om arbetet har icke heller någonsin så tillämpats, som talaren velat låta påskina. Hvad särskildt angår Paulus, så skiljer han emellan hvad som är objektivt och subjektivt rätt samt varnar framför allt för faran att såra någons samvete.

Väl är det sannt, att det är en väsendtlig skilnad emellan sabbatsdagar i egentlig mening d. v. s. Söndagar och helgdagar; enär för de förras helighållande en bestämd föreskrift finnes i Guds ord, för de sednare deremot icke; men jag tror dock, att man i fråga om afskaffandet af dessa sednare bör gå till väga med mycken varsamhet. Ämnet rörer nemligen sådant, som direkte går ut på människans högsta ändamål, och är derföre af särdeles ömtålig natur. En åtgärd, sådan som den i motionen föreslagna synes mig så mycket mera äfventyrlig, som det är omöjligt att på förhand beräkna, hvilka följderna skulle blifva, särdeles bland den stora massan af folket, hvilken icke eger förmåga att skilja mellan det väsendtliga och det oväsendtliga.

På dessa skäl önskar jag bifall till Lag-Utskottets Betänkande.

Häruti förenade sig Herr *Rudberg*.

Herr O. B. Olsson: Då så många ledamöter redan yttrat sig och flere begärt ordet, vill jag inskränka mig till att endast instämna uti hvad Herr Rosenberg nyss anförde.

Herr Lithner: Då det icke lärers kunna väntas, att en prest inom Kammaren skall utan att yttra sin åsigt låta förevarande fråga afgöras, hoppas jag att få taga i anspråk Kammarens välvilliga uppmärksamhet för en stund.

Jag vill börja med den förklaring, att jag för min del ingalunda betraktar den sak som är i fråga så, att jag anser kristendomen eller den Lutherska kyrkan komma att stå eller falla med eller utan de ifrågasatta helgdagarnes indragning. Men jag har den öfvertygelsen, som jag genom någon aktgifvelse på historiens vittnesbörd inhentat, att man i fråga om religiösa eller kyrkliga reformer bör gå högst varsamt till väga, det vill säga att man först då bör skrida till sådana reformer, när desamma af den allmänna tanken och rösten ibland ett folk äro högt och allvarligt påkallade. Ur den synpunkten tror jag att mera afseende bör tillmätas Lag-Utskottets åsigt, än några talare här synts böjde att tillmäta densamma.

I likhet med Utskottet är jag af den öfvertygelse, att bland Svenska folket — jag menar här den egentliga allmogen — finnes ett så verkligt, djupt och allvarligt behof af tillfällen till Guds ords hörande och betrak-

tande, att man der ingalunda räknar för ett obehörigt tvång den ordning, som på de ifrågavarande dagarne manar till gudstjenst, och ej heller såsom förlust dessa dagars användande till ordets begagnande. Det må vara möjligt, att i de större städerna förhållandet är annorlunda, ehuru jag personligen, af den erfarenhet jag under nära 10 års presterlig tjänstgöring inom hufvudstaden kan hafva inhemtat, anser mig ega skäl att antaga, det äfven der den föreslagna förändringen skulle med missnöje emottagas af alla dem som hafva ett religiöst intresse. Hvad åter vidkommer den delen af städernas befolkning, för hvilka dessa dagars hellighållande kanske är motbudande, så synas de icke af nu bestående ordning generas sig så mycket att man för deras skull bör vidtaga en lagstiftningsåtgärd, som otvifvelaktigt af mängden utaf det Svenska folket skulle anses såsom ett bevis på religiös liknöjdhet hos deras lagstiftare.

Jag väntar mig den invändningen: Detta är blott en fördom hos massan. Må så vara. Men jag frågar då: Är det lämpligt att i en tid, som högt prononcerar hvarje människas rätt att i religiösa ting följa sin egen öfvertygelse, vilja med lagstiftningsåtgärder i detta fall någon tvinga? Hvem skall här vara den domaren, som skall framstå och säga till en annan: Din tro är fördomens; men min är upplysningens och därför skall du vika för mig?

Eller måhända har jag icke fog för mitt antagande att ibland allmänheten finnes en sådan opinion, som jag här sagt. Låtom oss då se på förhållandena sådana de verkligen äro — jag menar att man skall nödgas medgifva, att knappast under någon föregående tid yppat sig ett så stort behof af andaktstillfällen som just nu. Ifrån alla våra landsändar höras ju rop på och spörjas ju tillopp till hvarje tillfälle, der Guds ord läses, predikas, betraktas. Är det nu för att förvisa detta behof till att söka sin tillfredsställelse på arbetsdagarne, som de nu ifrågasatta helgdagarne skola indragas? I så fall fruktar jag likväl, att den ärade motionärens beräkning af en genom indragningen vunnen arbetsvinst af ej mindre än 15,000,000 dagsverken för år kommer att icke realiseras.

Otvifvelaktigt mötes jag här af den invändningen: Detta yppade, så att säga, extraordinarie behof tillfredsställes icke genom dessa offentliga officiella gudstjenster, som den statskyrkliga ordningen bjuder på. Jag är dock nog lycklig att lefva i den öfvertygelsen, att när och hvarhelst Guds ord enkelt och rent, i enfald och kärlek, utan partisinne och utan annan afsigt än ett redligt sträfvande för medmänniskors uppbyggelse varder förkunnadt, der blir ock folkets religiösa behof tillfredsstäldt med den kyrkliga ordningen, och just därför finner jag ej skäl att minska de tillfällen till offentlig andakt, gudstjenst, predikan och bön, som den närvarande ordningen stadgar.

Bland de talare, som här uppträdt till förmån för motionen, har synnerligast den förste fästat min uppmärksamhet. Jag beder därför Kamraren ursäktas mig, om jag tager en ytterligare stund i anspråk för att få helt hastigt belysa och bemöta, så godt jag kan, åtskilliga punkter i denne talares anförande; helst den historik öfver ämnet, som han framställt, kan för mången synas fullt riktig och tillfredsställande, ehuru den för mig är allt annat än det. För att göra sin historik rätt grundlig har

den ärade talaren gått tillbaka ända till gamla testamentet och derifrån citerat det tredje budet med de orden: "Sex dagar skall du arbeta, men på den sjunde skall du hvila". Vi hafva annars lärt oss, att det tredje budet lyder: "Tänk på att du helgar hvilodagen", ehuruval de förra orden i decalogen omedelbart efter de sistnämnda förekomma såsom en förklaring. — Jag hade annars icke föreställt mig, att den talare, som började med att förklara, det han allenast ur förnuftets synpunkt såge förevarande ämne, skulle vilja tillmäta så stor auktoritet åt den bibliska urkunden, att han bygger sin uppfattning på citat ur bibeln. Det har dock gått honom, såsom det gemenligen går, när man slår upp den boken för att leta sig stöd för en tillfällig mening. Man finner stöd om man citerar den, men man förgäter sammanhanget hvarti citaten stå och böra läsas. Men efter som frågan nu en gång är kommen in på det gebitet, så må vi se till, huru sig med citaten förhåller. I det kapitel af tredje Mosebok, som handlar om de judiska högtiderna, och der de anförda orden: "sex dagar skall du göra ditt arbete", m. m. förekomma, finner man att högtider helighöllos såsom påska-, löfhyddo- och försoningshögtiderna, och dessa högtider höllos icke *en* utan *sju* dagar. Der förekommer om löfhyddohögtiden: "I sju dagar skolen I offra Herranom. Den åttonde dagen skall ock kallas helig, att I sammankommen; och I skolen göra edert offer Herranom, ty det är samlingsdag; intet tjenstearbete skolen I göra". Man ser här af ett exempel derpå, att i gamla testamentets tid firades utom den hvar sjunde dag återkommande egentliga sabbaten många och långa högtider, för hvilka intet hinder ansågs vara lagdt af budet: "sex dagar" m. m.

Vidare har samme talare anført nya testamentet och dervid först vidrört hurusom Jesus inga högtider instiftat. Det är mig i allmänhet icke kärt att indraga Jesu namn uti en diskussion sådan som denna; men jag finner mig nu dertill nödsakad. Jag vill anmärka, att man i allmänhet gjorde väl, om man i alla de frågor, för hvilkas bedömande man vill söka stöd i de fyra evangelierna, icke endast fäste sig vid der förekommande ord och satser, utan likasom till en förklaring till dessa satser äfven såge uppå Jesu personlighet, hans exempel, hans lif, hans sätt att i alla förhållanden lefvande återgifva hvad han lärde. Men fäster man dervid tillbörligt afseende, så blir hans exempel lika förbindande som hans ord. Nu har dock han i afseende på sabbater och högtider, som sagdt, intet bud gifvit, men, så vidt vi veta, frade han med största noggrannhet de högtider, som funnos bland hans folk; han förbjöd ingen af dem, utan han var hvar dag utaf högtiden uti templet och lärde. Således finnes, enligt min uppfattning, hos honom intet stöd att framleta emot de förevarande dagarnes helighållande.

Man har vidare citerat några ord af Paulus, deri han varnar för skiljande mellan dagar och dagar; men en hvar, som med uppmärksamhet läst och satt sig in i Pauli lära, vet att dessa ord hafva ensamt tillämpning på den omständigheten, att fråga hade uppstått, huruvida de från hedendom till kristendom omvände skulle bindas under det judiska ceremonialtvånget i afseende på sin gudstjenst; för öfrigt säger ju apostelen, såsom ock här anfördt blifvit, i sammanhang med det citerade, att den som skiljer mellan dagar, han gör det Herranom.

Slutligen har man citerat reformatorerne och deras, särdeles Luthers ifver emot de i den katolska kyrkan förekommande många helgdagarne. Hvar och en, som rättvist vill urskilja och döma, vet dock, att det icke var emot många tillfällen till ordets, evangelii predikande, hörande och begagnande, som den store reformatorn ifrade, utan det var emot dagars firande till helgonens ära, hvarigenom ibland folket uppkom en sådan förvirring i de religiösa begreppen, att helgonen slutligen dyrkades mer än Gud; men ingen lärer väl vilja kalla de nu ifrågasvarande helgdagarne för helgondagar. Här har visserligen blifvit sagdt, att Jungfru Mariæ bebådelsedag vore en fest till Jungfruns ära, så är dock icke förhållandet; det är fastmera en dag, på hvilken till Christi ära predikas öfver den första punkten i vår andra trosartikel. Likaledes har annandag jul blifvit kallad för en helgondag, därför att den bär Stefani namn i kalendern; men man behöfver blott slå upp evangelioboken för att se, att evangeliitexten för den dagen har ingen beröring med Stefanus, ehuru väl till hans, såsom det första blodsvittnet, minne episteltexten läses. Likasom jag således icke finner något spår eller tillstympelse till helgonadyrkan i dessa dagars helighållande, så finner jag det icke heller fullt rättvist att för deras indragande anföra Luthers auktoritet; ty aldrig har den store mannen sagt, att det någonsin blefve för mycket af offentliga tillfällen till Guds ords begagnande.

Man har ock ifrågasatt, huru annandagarne på de tre stora kyrkofesterna uppkommit i den kristna kyrkan. Och den förste värde talaren har till och med förklarat deras uppkomst hafva haft sin grund uti förhållanden, som före vår tidräkning inträffat. Jag bekänner, att jag icke kan säga när och huru de uppkommit, men jag tror, att man, utan all lärd apparat, kan helt enkelt förklara deras uppkomst uti en naturlig böjelse att fira de trenne stora vår Herres åminnelsefester med någon större solenitet än de hvar sjunde dag återkommande Söndagarne. Och jag förklarar mig öfvertygad, att ännu samma känsla fortlever bland folket så varm, att om än en lag kunde utkomma sådan som den föreslagna, så skulle kyrkorna hållas öppna, folk samlas dit och gudstjenst firas ändå på dessa dagar i alla Sveriges landsändar. För öfrigt har jag af den förda diskussionen fått det intryck, att meningen med förändringen innerst är den, att till arbete på dessa dagar kunna drifva den stora delen af Svenska folket, som lever af sina händers arbete. Man har visserligen sagt, att frihet kunde ju ändå gifvas till gudstjensters besökande, men då arbetsgifvaren finge full laglig rätt att till sina arbetare, om de önskade bevista gudstjenst, säga: Nej! i dag skolen I gån till mina åkerfält, i mina fabriker; så är lätt insedt, hur stor den verkliga friheten i detta fall blefve för vår egentliga arbetsklass.

Slutligen har motionären påpekat, hurusom, genom dessa sex helgdagars indragning, tid till vapenöfningar skulle beredas för det nya landförsvar, som skall organiseras. Det må se så ut! Men tror motionären, att kraft och duglighet till fosterlandets försvar så uteslufande beror på exercis, att man fördenskull bör inknappa på tillfällena att höra och behjerta Guds ord och i dess ljus uppfatta och med dess kraft stärka sig till fullgörande af lifvets pligter såsom familjemedlem och medborgare, så fruktas

fruktar jag, att han gör ett misstag; jag menar annars, att den Svenska fosterlandskärleken och hjeltemodet skurit sina skönaste lagrar i de tider, då Sveriges folk tog det budet: "Israel håll dina högtider" på fullt allvar, och då våra hjeltekonungar, i spetsen för sina arméer, böjde knä på slagfälten och sjöngo psalmer nätterna före bataljerna. — Jag yrkar bifall till Utskottets Betänkande.

Herrar *Dofsén, Eric Andersson, Liss Olof Larsson, Ola Månsson* med flere instämde med Herr Lithner.

Herr Östman: Diskussionen i denna fråga har tagit en sådan utsträckning, att man på förhand kan utaf densamma sluta till det resultat, som derpå kommer att följa, men jag anser mig likväl böra yttra några ord i ämnet. För min del anser jag den nu ifrågasatta indragningen af åtskilliga helgdagar icke vara öfverensstämmande med folkets religiösa uppfattning, hvilken lagstiftaren dock måste respektera, så att man icke undergräver folkets förtroende till religion och kyrka, och skulle folket betrakta en dylik förändring, hvarom nu är fråga, såsom en rubbning af bestående religiösa förhållanden. Jag erinrar mig härvid anekdoten om en Svensk konung, hvilken, förmäld med en utländsk furstinna, ville i landet införa vissa påbud rörande folkets klädedrägt, men varnades af sin gemål att på så sätt intränga i folkets bruk och vanor under förmälan, att de ifrågasatta påbuden möjligen voro stridande emot folkets uppfattning och önsksningar. Utan att derföre vara någon stark vän af ortodoxien anser jag, att man i denna fråga bör iakttaga all möjlig försigtighet, och böra vi tillika komma ihåg att orter finnas, der folket har 10—15 mil till kyrkan och således tillfälle att besöka densamma allenast 4 à 5 gånger om året. Om nu vid årets stora högtider predikas två gånger å rad, så erbjuder sig derigenom tillfälle för alla familjens medlemmar att ena eller andra dagen besöka Guds hus och tillfredsställa sitt religiösa behof. Dessutom skulle det se besynnerligt ut i landet, om den nu ifrågasatta förändringen skulle blifva första frukten af den försiggångna representationsförändringen.

Herr Magnus Svensson: Äfven jag hyser den öfvertygelsen att den föreslagna förändringen icke är öfverensstämmande med Svenska folkets önsksningar, samt att de inkast motionären gjort mot bibehållande af de helgdagar, hvarom nu är fråga, icke äro af den vikt, att hans motion bör bifallas, hvarföre jag yrkar bifall till Utskottets yttrande i ämnet.

Herr Hedengren: Efter det förträffliga yttrande i ämnet af en talare här på andra sidan har jag nu icke något vidare att anföra, helst jag vid remissen af motionen hade tillfälle att yttra mig öfver densamma, utan inskränker mig till att yrka bifall till hvad Utskottet i dess Utlåtande hemställt.

Herr *Kolmodin* instämde med Herr Lithner.

Herr Rundbäck: Sedan så många utmärkta föredrag här redan blifvit hållna, torde jag hafva gjort rättast uti att iakttaga värtalighetens tystnad, om ej ämnets vikt kräfde, att jag, som redan begärt ordet, deröfver nu uttalade min mening. All möjlig korthet skall och kan jag iakttaga, helst en stor del af hvad jag tänkt säga redan är anfördt. Stillatigande kan jag emellertid ej förbigå den siste talarens föredrag, som väckte så liflig sensation, utan ber att i några delar få justera hans yttrande.

Sedan det dock redan för denna ärade församling blifvit sagdt, upprepadt och som jag tror godkänt, att judarne firade ej blott helgdagar utan ock högtidsdagar och religiösa fester; så torde derom ej vidare behöfva ordas. Att vår religions höge stiftare sjelf deltog i deras firande är ock visadt och känt af alla dem, som tagit kännedom om de skrifter, som vittna om honom. Att aposteln Paulus, som här särskildt blifvit åberopad för sin frisinhet isynnerhet om sabbatsbudet, icke upplöste det samma finner man lätt om man granskar hans skrifter. Orsaken, hvarföre de kristne togo sig före fira första dagen i veckan som sabbat i stället för den sjunde, är ock känd. Emot denna ändring borde väl åtminstone de, som icke hålla på några dagar alls, icke hafva något att anmärka, då rimligtvis det ej torde vara mer obefogadt börja än sluta veckan med bön och lof till den högste. Att Söndagen redan tidigt inom kristna kyrkan firades såsom sabbatsdag, derom vittnar ej blott nya testamentets skrifter utan ock andra urkunder från kyrkans första tider. Som bevis härför torde jag få anföra aposteln Johannes lärjunge Ignatii vittnesbörd. Denne Ignatius, som dog martyrdöden år 108, säger: "Sedan Lördagen är förbi, skall hvar och en Christi älskare fira Herrans dag, som är helgad till hans uppståndelses åminnelse". Men om nu, såsom här under diskussionen gifvit sig till känna, hvarken den heliga skrift eller andra kyrkliga skrifter i detta fall böra eller kunna ega vitsord; så torde jag få åberopa en hednisk auktor, hvilkens vittnesbörd motsidan åtminstone torde godkänna. Detta vittnesbörd är afgifvet af Landshöfdingen Cajus Cæcilius Plinius i Bithynien, hvilken uti ett bref, aflåtet till Kejsar Trajanus år 107, förmäler: "de kristne voro vane att komma tillsammans på en viss dag, förr än solen uppgick, och hvar med annan lofsjunga Christo såsom en Gud, och hvar med annan förbinda sig icke begå någon missgerning" etc.

Huru de förste kristne firade Söndagen torde jag få anföra ur samma auktors arbete, som motionären synes haft till ledning, ehuru han ej citerat detta ställe, nemligen hurusom en af kyrkofäderne, Tertullianus, som lefde omkring år 200, berättar, såsom orden lyda: "Vi kommo tillsammans uti en församling, på det vi, ej annorlunda än en samlad krigshär, måge med böner föra våld på himmelen. Vi bedja äfven för kejsaren, för deras ministrar, magistrater, regementets välfärd, för ro och frid och ändtligen att Gud ville dröja med världenes ända" etc.

Detta torde vara nog för att visa det i kristna församlingens första tider sabbaten firades. Att våra större högtider och helgdagar äfven leda sitt ursprung från kyrkans äldsta tider kan likaledes utan svårighet bevisas. Att dessa högtider, helg- och helgondagar, under det den katolska kyrkans ritus utbildade sig och rädde, blefvo och än i dag inom samma kyrka äro allt för många och på hedniskt sätt firade vill jag ej bestrida;

men, såsom redan af en föregående talare anmärkt blifvit, Luther reformerade äfven detta, ehuru han, såsom ock vi, bibehållit de högtids- och helgdagar, som inskränka sig till att fira vissa större tilldragelser ur vår store religionsstiftares lefnad. Uti denna anordning kan jag icke finna annat än godt, och då jag tror mig känna, att vårt folk har behof af och fortfarande vill fira dessa högtids- och helgdagar, så kommer jag att rösta för deras bibehållande och bifaller alltså Lag-Utskottets nu föredragna Betänkande. Innan jag emellertid slutar, beder jag, då här blifvit anmärkt tvänne motsatta exempel från andra länder, nemligen från Danmark och England, få tillägga, att, för så vidt jag känner, har religiositeten i Danmark efter sabbatsbudets upplösning ej blifvit större, och i England rikedom och nationalvälmågan ej mindre, för det detta land strängt upprätthåller detta bud.

Herr Nils Andersson: För att icke ytterligare öka den redan förut temligen långa diskussionen, inskränker jag mig till att instämma i sednare delen af Herr Siljeströms anförande, hvaraf tydligt synes, ur hvilken synpunkt jag betraktar denna fråga; och hade jag trott, att Lag-Utskottet bättre än som skett skolat utreda densamma.

Herr Friherre Alströmer: Vid remissen af Herr Hedlunds ifrågasvarande motion yttrade jag, att densamma utan tvifvel tillkommit af rena och ädla bevekelsegrunder, men att föga utsigt vore, att den för närvarande komme att vinna framgång. Jag respekterar fullkomligt den religiösa känsla, för hvilken denna motion förefallit motbjudande, men tror likväl att denna känsla, utan att i ringaste mån förneka sig sjelf, framdeles skall kunna medgifva borttagande af en eller annan helgdag. Jag vill emellertid nu icke ingå i vidare pröfning af frågan, utan önskar allenast att Kammarens Herrar ledamöter måtte kunna förena sig om ett beslut, och tager jag mig i sådant afseende friheten hemställa, att Kammaren ville lägga Utlåtandet till handlingarne, med förklarande att Kammaren låter vid Utskottets afstyrkande bero; hvarom jag anhåller att Herr Talmannen ville framställa proposition.

Herr Peter Petersson: Emedan Utskottets yttrande i ämnet öfverensstämmer med såväl mina egna som mina kommittenters åsikter, så kan jag icke annat än gilla den utgång frågan fått hos Utskottet.

Herr Per Nilsson i Espö: Oaktadt diskussionen har blifvit särdeles långvarig, så kan jag dock icke underlåta att gifva till känna, det jag delar motionärens åsigt så väl angående indragandet af annandagarna äfvensom ock Trettondedag Jul såsom helgdagar, än äfven att firandet af Mariæ bebådelsedag och Christi himmelsfärdsdag må förflyttas till närmaste Söndag. Jag vill icke inlåta mig i någon bibeltolkning i och för redandet af denna fråga, emedan jag då fruktar att råka in i en labyrint, hvarur utgången torde vara svår att finna, men om vi vädja till världshistoriens vittnesbörd, så se vi derutaf, att firandet af helgdagar i alla tider berott af den lagstifande magtens bestämmande, och ju färre helgdagar man haft, ju mer har folket fäst sig vid desamma och ju värdi-

gare hafva de af folket blifvit firade. Man har sagt, att fara för det kristliga lifvet skulle uppstå, i fall icke folket på annandagarne finge tillfälle att besöka kyrkan, men detta antagande anser jag hvilat på en auktoritetstro, som icke eger fullt hållbar grund. Om äfven någon mån af sanning skulle ligga uti detta påstående, så kan ju förhållandet lätt hjälpas dermed, att husbonden på dessa dagar samlar omkring sig sitt husfolk, och med dem under enskild gudstjenst betraktar bibelordet; och hvad beträffar den frie arbetaren, så står det ju honom öppet att när som helst bereda sig tillfälle att tillfredsställa sitt religiösa behof. Hvad deremot vidkommer firandet af Midsommardagen, så kan jag blott till en del instämma med motionären, då han yrkar att densamma må betraktas såsom en fridag för den arbetande befolkningen, utan att behöfva vara förenad med offentlig gudstjensts hållande, ty så länge presterskapet eger skyldighet att predika, bör predikan äfven hållas i synnerhet på en dylik högtidsdag, så att hvar och en som vill prisa Herran uti hans tempel då bör ega tillfälle att äfven göra det. Den, som åter vill i Guds fria vackra natur, hvilken vid denna tid på året plägar visa sig uti sin skönaste färging, dyrka all tings Skapare och Herre, må äfven ega tillfälle att följa sin böjelse, hvarigenom alla kunna blifva tillfredsställda och dagen blifva en verklig högtidsdag för alla. Då frågan redan tyckes vara tillräckligt afgjord, så vet jag icke hvartill en återremiss skall tjena, utan föranlåtes jag för min del yrka, att Kammaren måtte låta bero vid hvad Utskottet uti förevarande Betänkande hemställt.

Herr Siljeström: Det är icke ovanligt att, då förslag väckas till ändring i gällande kyrkoordning, de som förorda dylika förslag beskyllas för att vara motståndare eller rent af hysa fiendskap mot religionen; men oväntadt var det i sanning att höra något dylikt insinueras af en så upplyst medlem af Svenska statskyrkan som den, hvilken nyss yttrat sig; något annat har man svårt att underförstå, då han med nog mycken pathos uttalat sig mot syftet af motionärens framställningar och såsom en slags motsats härtill framkallat minnet af våra hädangångne store konungar, bland annat, och deras varma nit för religionen. Ej mindre oväntadt var det ock att höra, det han, såsom för öfrigt i dylika fall visst ej är ovanligt, velat begagna den utvägen att, om möjligt, göra förslaget anhängare förhatliga genom suppositioner, egnade att kastaskugga derpå, såsom t. ex. den, att arbetsgifvarne skulle endast kunna vilja trycka sina arbetare och tjenare med arbete, men visst icke vilja medgifva dem att få till religiös uppbyggelse använda någon tid, som möjligen icke genom ovilkorlig lag vore dertill anslagen, — vidare, att syftemålet med motionen endast och allenast skulle vara att erhålla ekonomisk och materiel vinst; och slutligen att man väsendtligen afsåge att vinna sex dagar för vapenöfningar; att nästa steg skulle blifva att afskaffa firandet af söndagarne o. s. v. — allt ypperliga skäl i en strid sådan som den ifrågavarande för den, som vill uppröra sinnen, men ingalunda hållbara för det lugnt pröfvande omdömet. Jag vill också icke med ett enda ord upptaga något af allt detta till besvarande, då jag anser dessa skäl alltför absurda, och i sjelfva verket icke på saken inverkan; men då åtskilliga utaf de faktiska uppgifter, jag anført, blifvit af motståndare dels betviflade, dels orätt

uppfattade och framställda, vill jag härom yttra några ord. Den värde talaren jag nyss omnämnde, har sålunda bestridt, att Luther skulle haft något yttrande i den syftning, jag förut angifvit. Jag kan härpå endast svara, att för den händelse sådant skulle vara honom obekant, är jag beredd att när som helst stå till tjänst med en behöflig hänvisning till Luthers skrifter, hvarutaf han förmodligen skall finna, att jag icke härutinnan misstagit mig. Med mycket lätt hand hafva motståndarne vidrört det apostoliska tidehvarvet, och jag finner detta ganska naturligt, enär verkligen inga skäl för dessa åsigtter stå att finna inom den äldsta kristna kyrkan. Deremot har man desto mera fäst sig vid bestämmelserna i gamla testamentet, och man har, bland annat, tyckts vilja bestrida mig förmågan att kunna rätt läsa tredje budet, hvarvid jag å min sida endast får erinra, att jag läst detta budordet sådant det i sitt sammanhang förekommer i bibeln, men icke sådant det förkortadt förekommer i vår katekes. Med iakttagande häraf tror jag fortfarande icke, att man kommer till annat resultat deraf än det af mig angifna. Jag ber vidare att få fästa uppmärksamheten derpå, att jag redan sjelf anmärkt, huruledes äfvenväl i gamla testamentet finnas föreskrifter om firandet af andra festdagar än sabbatens, men att, enligt hvad jag har skäl antaga, både sjelfva språket och än mer usus practicus hos judarne åt dessa festdagar gifvit en mindre helgd än åt de egentliga sabbaterne. Apostlarne firade också, enligt hvad förut blifvit anmärkt, vissa festdagar, men äfven dessa hade icke samma sabbatshelgd som de af de ålder påbjudne; och en betydlig skilnad ligger här vid lag mellan en sabbatshelgd, som påbjudes af den offentliga magten och en med gudstjänst firad kyrklig fest, som frivilligt beslutas af församling. Och hvad innehåller det af mig framställda förslag annat än att till församlingen öfverflytta hvad som onekligen tillhör församlingen och ej Staten. Jag medger den ofantliga vigten af allmänna opinionen, i fall den skulle uttala sig mot den ifrågasatta inskränkningen i helgdagarnes antal, men jag hemställer, huruvida man ej just genom nyssnämnda förslag tillåter allmänna opinionen att göra sig gällande, nemligen den enda allmänna opinion, hvars befogenhet jag här vid lag vill erkänna, d. v. s. församlingens. Slutligen, i afseende på frågans behandling i Kammaren, och då, enligt hvad anmärkt blifvit, en återremiss icke vidare kan leda till något praktiskt resultat, så anhåller jag att få instämma uti det af Herr Friherre Alströmer framställda yrkande.

Herr Ola Jönsson: Den ifrågavarande motionen är genom Första Kammarens beslut för denna riksdag förfallen. En sådan utgång var också lätt att förutse, ty det förhåller sig med denna som med nästan alla stora och genomgripande frågor, att de behöfva tid att stadga sig, att vinna mognad, på det de icke obetänkt måtte godkännas. Och jag tillstår upprigtigt, att icke heller jag skulle vilja bifalla motionärens förslag obetingadt, men deremot vore jag ej obenägen att instämma i Herr Siljeströms förslag, hvaruti jag äfven hört flere andra talare instämma; men då detta egentligen är att betrakta såsom en ny motion, hvilken, såsom icke väckt inom den af grundlagen föreskrifna tid för att kunna af ständigt Utskott behandlas, vid denna riksdag icke vidare kan komma under handläggning, synes mig återremiss af Utlåtandet ej böra ega rum. Jag hoppas dock,

att frågan än en gång lefver upp igen, och jag är förvissad derom, att den förr eller sednare bifalles. — Egentligen begärde jag ordet för att framställa samma yrkande som af Herr Friherre Alströmer nu redan blifvit gjordt, hvadan jag förenar mig i detsamma, under anhållan att Kammaren måtte lägga Utlåtandet till handlingarne och låta vid Utskottets deri gjorda hemställen bero.

Häruti instämde Herr *Per Nilsson* från Christianstads län.

Herr Olof Nilsson från Westerbottens län: Jag tror, att i min hembygd icke *en* bland hundrade skulle vilja lemna bifall till motionärens framställningar, och då jag för egen del anser att Lag-Utskottet på goda skäl afstyrkt motionen, yrkar jag bifall till det nu föredragna Utlåtandet.

Herr A. von Proschwitz: Man har här talat så mycket om den lägre folkklassens behof af tillfällen till åkallan och bön till allas vår Gud och Skapare, att man nästan synes förbise, att behotvet deraf är lika trängande för den s. k. mer bildade klassen; och då jag är öfvertygad derom, att båda likaväl behöva de andaktsstunder, som nu finnas inom vår kyrka, vill jag förmin del påyrka, att Utlåtandet måtte af Kammaren godkännas.

Öfverläggningen förklarades vara afslutad. Sedan Herrar Hedlund, Grafström och Nils Andersson afstått från deras framställda yrkande om Utlåtandets återförvisande till Lag-Utskottet, samt Herr Talmannens proposition på bifall till Utskottets hemställen besvarats med dels ja och dels nej, blef, då votering begärdes, samt efter det att Kammaren, med bifall till Herr John Ericsons derom nu framställda förslag, beslutat att till kontraposition skulle antagas Herr Friherre Alströmers yrkande, följande voteringsproposition uppsatt, justerad och anslagen:

Den, som bifaller Lag-Utskottets Utlåtande N:o 36, i anledning af väckt motion om indragning af åtskilliga helgdagar,
röste ja;

Den, det ej vill,

röste nej;

Vinner nej, har Kammaren beslutat lägga Utlåtandet till handlingarne, under förklarande att Kammaren låter vid Utskottets afstyrkande bero.

Voteringen, härefter i vanlig ordning anställd, utföll med 82 ja emot 77 nej; och var i följd deraf ifrågavarande Utlåtande af Kammaren bifallet.

§ 7.

Herr Talmannen, som under återstående delen af detta sammanträde ledde förhandlingarne, föredrog dernäst Andra Kammarens Tillfälliga Utskotts (N:o 3) Utlåtande N:o 1, rörande väckt förslag om underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t, i fråga om aflägsna rote- och rusthållsdelars utbyte emellan de särskilda stamrotarne. I anledning af detta Utlåtande begärdes ordet af nedannämnde ledamöter, som yttrade:

Herr John Ericson: Då det så kallade Försvars-Utskottet måhända kommer att yttra sig rörande frågor af enahanda beskaffenhet med dem Tillfälliga Utskottet här behandlat, och i sådant afseende framlägga

förslag till mera genomgripande förändringar, anser jag, för min del, att det vore lämpligast, att Kammaren beslöte att för närvarande uppskjuta behandlingen af detta ärende, till dess Försvars-Utskottet hinner till Riksdagen inkomma med Utlåtande, så vida nemligen ett sådant beslut kan grundlagsenligen fattas; och anhåller jag fördenskull under denna förutsättning hos Herr Talmannen om proposition å uppskof med föredragningen.

Herr Sven Hansson: Utan att vilja yttra mig derom, huruvida den af Utskottet här tillstyrkta åtgärd skulle medföra fördelar, som motsvarade kostnaderna för dess genomförande, tror jag, att ett tillräckligt skäl emot godkännande af framställningen är att hemta från den omständigheten, att detsamma grundar sig på förutsättningen om indelningsverkets bibehållande, hvilket jag för min del icke finner vara önskvärdt. — Jag känner icke, om ärendets afgörande kan längre uppskjutas. Är sådant möjligt, vill jag förena mig med den föregående talaren. I annat fall yrkar jag afslag.

Herr Grefve De la Gardie: Då det måste vara önskvärdt, att tillbörlig vigt och afseende alltid må fästas i hvarje från Riksdagen till Kongl. Maj:ts aflåten skrifvelse, är det ock angeläget tillse, att sådana skrivelser icke beslutas i andra fall, än då de befinnas vara af behofvet verkligen påkallade. Den här föreslagna synes mig icke tillhöra deras antal.

Utskottet behandlar här tvänne motioner, den förra afseende lätnad, hvad rote- och rusthållen beträffar; och den sednare åsyftande enahanda fördel med hänsyn till båtsmanshållen. Men om man efterser, hvad som i dessa delar redan är stadgadt, torde det visa sig, att den föreslagna underdåniga skrifvelsen är öfverflödig.

Enligt Kongl. Maj:ts Cirkulärbref af den 30 Maj 1826 är förordnadt, "att alla ansökningar om utbyten af från stamrotar aflägsna hjälprotar samt om roteflyttningar i allmänhet borde ske hos Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i länet, som, efter det såväl den rotehållare, med hvilken utbytet eller roteflyttningen vore i fråga, som äfven soldaten eller båtsmannen, då nummern icke vore vakant, blifvit hörde, äfvensom vederbörande regements- eller korpschef jemväl i ämnet yttrande afgifvit, egde att, efter förekommande omständigheter och gällande författningar, i anledning deraf meddela utslag, hvilket dock borde Kongl. Kammar-kollegii pröfning underställas." Och genom Kongl. Brevet den 25 Augusti 1852 och Kammar-kollegii Cirkulär den 8 Oktober samma år är stadgadt, "att då frågor i nämnda hänseende inom roterade båtsmanshållet förekomma, hvilka finnas kunna föranleda till sådan mera vidsträckt rotejemkning, hvarigenom olägenheterna af spridda rotedelars aflägsenhet från stamrotarne kunna på en gång inom något större distrikt afhjelpas, det skall åligga Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i länet föranstalta derom, att vederbörande rotehållare må vid sockenstämmor utse vissa deputerade för att vid sammanträde med kronofogden i orten uppgöra och till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande afgifva förslag till de utbyten af rotedelar, hvilka finnas erforderliga och utan rubbning af hemmanens taxation i indelningsverket kunna verkställas, hvarefter i öfrigt med ärendets behandling bör

förfaras på sätt i förberörda Cirkulär stadgadt är.“ — Som Kammaren finner, är således redan i författningsväg allt ordnadt i väsendtlig mån i enlighet med de åsikter, som skulle framhållas i den underdåniga skrifvelse Tillfälliga Utskottet tillstyrkt. Den enda skilnaden synes, efter min uppfattning vara den, att Utskottet velat, att Kongl. Maj:t skulle *ålägga* sin Befallningshafvande initiativet. Detta anser jag dock icke vara hvarken värdigt eller nyttigt. Är behofvet af en jemkning icke större än att rotehållarne sjelfve icke finna sig föranlåtne att derom göra framställning, torde åtgärden så mycket mindre böra på annan väg ifrågakomma, som af en sådan följer alltför stora och dryga kostnader för öfrige roteringskyldige.

Efter dessa upplysningar hoppas jag man skall finna, att något skäl att längre uppskjuta frågans afgörande icke förefinnes, äfven om sådant låte sig göra, och för min del yrkar jag afslag å Betänkandet.

Herr A. von Proschwitz: Efter de upplysningar Herr Grefve De la Gardie nyss lemnat, finner jag mig föranlåten att tillstyrka afslag å detta Betänkande, oakadt jag sjelf deltagit i det slut, hvartill Utskottet kommit.

Herr Friherre Liljencrantz:

Herr Bierkander: Då vid denna riksdag frågor blifvit väckta, dels att indelningsverket skall helt och hållet afskaffas och dels om mera eller mindre genomgripande förändringar deraf, och dessa blifvit hänvisade till det Utskott, som har att behandla allt hvad som till försvarsverkets ordnande hör, hemställer jag, om det kan vara lämpligt att i underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t uttala sig i den syftning Betänkandet antyder. — För min del är jag dessutom icke nöjd med så litet som motionen åsyftar, ty jag tror, att, så länge bördan trycker så ojemnt som nu är fallet, hvilken partiel förändring, som än må vidtagas, icke kan förhindra, att orättvisan ändå kvarstår.

Att uppskjuta frågan, såsom en föregående talare yrkat, tror jag icke låter sig göra och tillstyrker fördenskull afslag å Betänkandet.

Herr Busck: Sedan Utskottet afgaf sitt Betänkande, har jag erhållit kännedom om de båda Kongl. Bref, dem Herr Grefve De la Gardie nyss meddelat. Hvad det sednare beträffar, finner jag samma stadgande der, som Utskottet tänkt sig, men deremot är jag icke fullkomligt viss, om det förra Konungabrevet af år 1826 innehåller detsamma om indelta arméen, som Utskottet åsyftar. — Vid sådant förhållande och då Utskottet i allt fall icke afsett, att den föreslagna förändringen skulle ega rum under andra vilkor, än att indelningsverket förblefve orubbadt, får jag, för min del, tillstyrka bifall till Utlåtandet.

Herr Orre: Hvad preliminärfrågan beträffar, instämmer jag i den förste talarens åsigt, att behandlingen af detta ärende bör uppskjutas, till dess det s. k. Försvars-Utskottet inkommit med sitt Betänkande, och ett sådant beslut lærer, efter min öfvertygelse, kunna grundlagsenligt fat-

tas lika väl. som det går an att uppskjuta ett plenum från en dag till annan.

Hvad åter angår sjelfva saken, tror jag, att de af en talare nyss omnämnda författningar icke lägga något hinder i vägen att biträda hvad tillfälliga Utskottet har föreslagit. Ty det förra Cirkuläret framhåller rotejemkningen blott såsom ett önskningsmål och det sednare Kongl. Brefvet handlar egentligen blott om båtsmanshållet.

Att rotarne i allmänhet äro mycket spridda torde vara bekant för dem, som äro rotehållare, och att en sammandragning af dem vore fördelaktig lärer icke kunna bestridas. Jag vill visserligen icke förneka, att icke obetydliga kostnader må vara förenade med åtgärden, men alla hafva dock gagn deraf.

Jag yrkar således, att ärendet uppskjutes eller, om detta ej kan ske, att bifall lemnas till Betänkandet.

Herr Aug. Andersson: I olikhet med flera föregående värde talare, är jag förvissad derom, att förevarande fråga icke längre kan uppskjutas, utan måste till afgörande nu företagas.

Beträffande sjelfva saken vill jag nämna, att jag för min del icke anser något blifva vunnet med hvad Utskottet i Betänkandet föreslagit, ty samma bestämmelser som der åsyftas, — om spridda rotars sammandragning — finnas i det nogaste förut.

Då dertill kommer, att de sista orden i Utlåtandet synas antyda, att i den afsedda underdåniga skrifvelsen skulle framhållas, att indelningsverket borde förblifva orubbadt, och då min öfvertygelse är, att detta indelningsverk icke är bra och icke bör bibehållas, hvilket jag äfven tror vara den allmänna tanken i landet, samt jag följaktligen icke vill bidraga dertill, att en motsatt uppfattning skulle kunna göra sig gällande hos Kongl. Maj:t, anhåller jag om afslag å Betänkandet.

Herr Sven Nilsson: Ehuru jag i allmänhet önskar hushålla med tiden och icke utan ledsnad åhört den sista diskussionen, som varat i flera timmar, kan jag dock icke underlåta att om det nu föredragna ärendet yttra några ord.

Om en sådan underdånig skrifvelse skulle aflåtas, som här blifvit föreslagen, föreställer jag mig, att den borde afse en rättvis jemkning af denna börda i hela Riket och att Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i samtliga länen skulle anmodas föranstalta om de vidlyftiga undersökningar, som för sådant ändamål blifva af nöden. Förslaget förutsätter således efter min tanke åtgärder, hvilka måste medföra så enorma kostnader, att jag ej är böjd att lemna detsamma mitt tillstyrkande. Jag hoppas för öfrigt att hela det gamla, lumpna indelningsverket redan är skakadt i sina fogningar och snart skall ramla. Herr Grefve De la Gardie har dessutom förut gjort klart, att, om rote- och rusthållare anse sig behöfva några förändringar, de redan nu äro oförhindrade att derom göra framställning. Vid sådant förhållande tror jag, att en särskild skrifvelse i ämnet till Kongl. Maj:t icke är behöflig och yrkar afslag å Betänkandet.

Herr Hedenberg: Då jag varit ledamot af tillfälliga Utskottet, har jag ansett mig böra fästa uppmärksamheten uppå, att Utskottet ingalunda — såsom någon föregående talare förmenat — yttrat någon önskan, att indelningsverket borde förblifva orubbadt, utan endast affattat sitt Utlåtande i tanke och under förutsättning, att indelningsverket skulle bibehållas.

För öfrigt tror jag, att de Kongl. Bref, som nyss här upplästes, varit obekanta för Utskottets samtliga ledamöter.

Herr Åke Andersson afstod från ordet och instämde med Herr Sven Nilsson.

Öfverläggningen var slutad. Sedan Herrar John Ericson och Orre förklarar sig vilja afstå från deras yrkande om uppskof med frågans handläggning och afgörande samt Herr Talmannens proposition på bifall till Utskottets förslag blifvit med öfvervägande nej besvarad, blef nämnda förslag af Kammaren afslaget.

§ 8.

Föredrogs ånyo Andra Kammarens Tillfälliga Utskotts (N:o 3) Utlåtande N:o 2, öfver väckt motion derom, att alla de, som nu icke äro med utskylder till landtförsvaret betungade, måtte åläggas i mån af inkomst bidraga till rustnings- och roteringsbesvärets utgörande.

Härvid yttrade:

Herr Peter Petersson: Då jag delar Utskottets mening, att min ifrågavarande motion icke tillhör dess behandling, utan bör hänvisas till ständigt Utskott, hemställer jag, huruvida Kammaren icke skulle vilja bevilja remiss till Bevillnings-Utskottet, hvilket jag här anser vara det rätta.

Herr Bierkander: För min del anser jag, att motionen bör remitteras till det Särskilda Utskott, som har dylika frågor under sin behandling eller det s. k. Försvars-Utskottet.

Herr Hedenberg: Såsom ledamot af Tillfälliga Utskottet har jag biträdt den mening, som majoriteten omfattat, och jag anser således, att motionen tillhör behandling af ständigt Utskott. Då man emellertid lärar få gifva motionären rätt deri, att de hemman, som äro indelade till rote- och rusthåll, derigenom äro mera betungade än annan jord eller näring, men för att kunna villfara hans billiga begäran, en undersökning måste föregå för att få utrönt, i hvilken proportion kostnaderna, hvilka, enligt min beräkning, uppgå till omkring 700,000 R:dr, böra efter Bevillningsstadgans andra artikel fördelas, torde framställningen icke, såsom motionären ansett, tillhöra Bevillnings-Utskottet. Deremot hemställer jag, om denna fråga icke bör behandlas i sammanhang med öfriga frågor om försvarsverkets ordnande och således remitteras till Försvars-Utskottet.

Herr Busck: Äfven jag anhåller om remiss till Försvars-Utskottet.

Herr Friherre Alströmer: Då motionen förutsätter bidrag från öfriga samhällsmedlemmar till försvarsverkets ordnande, men derest sådant bidrag skulle ifrågakomma, erfordras en mycket mera vidlyftig föregående undersökning, än som lärer kunna åstadkommas af Försvars-Utskottet; — och Utskottet i sina förhandlingar, äfven om icke motionen dit hänvisas, är oförhindradt att om ärendet öfverlägga och sig yttra, hemställer jag, huruvida icke Kammaren ville lemna motionen utan vidare åtgärd.

Vidare anfördes icke. Sedan i enlighet med de under öfverläggningen gjorda yrkanden särskilda propositioner blifvit af Talmannen framställda om öfverlemnande af den ifrågavarande motionen dels till Bevillnings-Utskottet, dels till det Särskilda för behandling af frågor rörande landtförsvaret tillsatta Utskott, dels ock slutligen på afslag, förklarade Herr Talmannen sig anse sistnämnda proposition vara med öfvervägande ja besvarad; och blef berörda förklarande med klubbslag befastadt samt Utlåtandet alltså afslaget.

§ 9.

Föredrogs ånyo Första Kammarens Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 8, i anledning af väckt motion om utgifvande af en riksdagstidning, dervid öfverläggningen, enligt Herr Talmannens framställning, till en början komme att omfatta

Punkterna 1—8.

Herr Sjöberg: Den värde motionär, som föranlett det nu förevarande förslaget, har redan många gånger tillförene fäst Representationens uppmärksamhet på det mindre tillfredsställande sätt, hvarpå genom tidningsreferenterne Riksdagens diskussioner meddelas allmänheten. Under den gamla representationsformen hindrade visserligen fyrdelningen i väsendtlig mån förslagets realiserande, men andra hinder finnas ännu. Man har anfört exempel från främmande länder; man har talat om huru t. ex. i England fullständiga redogörelser för parlamentets förhandlingar lemnas allmänheten omedelbart efter hvarje sammanträde. Jag erkänner, att dessa jemförelser icke utfalla till fördel för förhållandet i berörda afseende här. Mycket återstår i sjelfva verket för oss att i detta afseende göra, om något tillfredsställande resultat skall kunna vinnas. Till ledning för jemförelsen med hvad man i andra länder åstadkommit, vill jag hålla mig till det land, som ligger oss närmast, och meddela huru man i Norge går till väga för att till allmänheten bringa kunskap om Representationens förhåfvanden. Stortingets förhandlingar utgå der i tre former. Den största och utförligaste redogörelsen lemnas af "Stortings-förhandlingerne", hvilka innehålla icke blott Regeringens framställningar och komité-betänkanden, utan äfven en fullständig redogörelse dag för dag öfver de ärenden, som på Stortinget förekommit, och, då omröstning egt rum, huru rösterna utfallit, men icke någon diskussion. Denna meddelas af "Stortings-tidenden", som innehåller en dels med snabbskrift, dels med vanlig skrift uppfattad redogörelse för öfverläggningarne, på det sätt, att diskussionen i viktigare frågor meddelas utförligt, i andra endast i sammandrag, alltefter som Presidenterne i Stortinget eller dess afdelningar i särskilda fall bestämma. Slutligen komma "Stortings-efterretningerne", som innehålla förhandlingarne i Stor-

tinget i möjligaste korthet. Denna form för redogörandet af Representationens förhandlingar har vunnit allt större deltagande. "Stortings-efterretningerne" hafva blifvit en verklig folkbok, som knappast saknas i någon bondstuga. Ja, intresset har visat sig så starkt, att man nu i denna form utgifver "Stortings-efterretninger" äfven för den äldre tiden ifrån 1814.

Andra punkten af det Kammarens pröfning underställda förslaget afser, att en redaktör och i hvardera Kammaren fem notarier skola tillsättas för tidningens redigerande, och i den tredje punkten föreskrifves, att alla yttranden af Kamrarnes ledamöter skola vara i sammandrag uppsatta och för vidare granskning till redaktören aflemnade en timme efter slutet af hvarje plenum; men det finnes icke antyd, hvarken hur det Tillfälliga Utskottet eller Första Kammaren, som bifallit dess förslag, tänkt sig huru detta skulle kunna låta sig göra. Måhända har man antagit, att de fem notarierna skulle vexelvis göra anteckningarne; kanske skulle de arbeta två och två i sänder. Men så mycket är tydligt och klart, att det vilkoret, att de skulle hafva sitt arbete färdigt *en* timme efter pleni slut är en *omöjlighet*. Utskottet säger, att yttrandena skulle återgifvas i sammandrag, men dervid är att märka, att detta, långt ifrån att minska, tvärtom ökar svårigheten, ty det kräfver naturligtvis mycket större skicklighet och urskiljning att återgifva en diskussion i sammandrag, än efter som orden falla. Skulle således referaterna vara fullständigare än de i de dagliga tidningarne vanligen förekommande, är det utan tvifvel en absolut omöjlighet att något så när fullständigt och ordentligt utföra det ifrågasatta arbetet på så kort tid. En sådan skyndsamhet, som den man i förslaget antagit såsom möjlig, kan således icke, utan åsidosättande af nyssberörda vilkor, ega rum. Den måste uppoffras, såvida referaterna skola blifva i någon mån tillfredsställande; och utan denna förutsättning är icke någon belåtenhet att förvänta, hvarken från vederbörande talares eller allmänhetens sida. Måhända tänker man sig, att hufvudredaktören skulle kunna företrädesvis bidraga till referaternas fullständiggörande. Denne, som för öfrigt omöjligen kunde vara närvarande i båda Kamrarne på en gång, måste likväl sitta på sitt rum för att der mottaga notariernes anteckningar, vid hvilka det skulle åligga honom att lägga sista handen. Men hvilka svårigheter möta icke här! Herr X. har replikerats af Herr Y., men Herr X:s yttrande är återgifvet så, att Herr Y:s replik ej passar in eller en sådan förekommer utan något föregående anförande, hvarpå den syftar, eller yttrandena blifva sins emellan stridande och osammanhängande, allt till följd deraf, att de uppfattats af särskilde personer och sedermera icke kunnat af vederbörande talare genomgås och justeras. Redaktören måste då anställa examination med notarierna, för att, så godt han förmår, sammanjemka det hela; men hur går det då med skyndsamheten och tillförlitligheten? I alla händelser, äfven om det icke vore fråga om någon utförlig framställning, skulle det ändock vara omöjligt att verkställa arbetet så fort, att alla referenternes anteckningar skulle vara i redaktörens hand en timme efter pleni slut; och å andra sidan, om dessa meddelanden icke komma allmänheten snart till handa, hade ju de för den stora allmänheten förlorat sitt väsendtligaste intresse.

Vidare skulle formatet göras sådant, att tidningen kunde åtfölja de allmänna tidningarna. Det Tillfälliga Utskottets mening måtte således vara, att de större tidningarna skulle upphöra med sina riksdagsreferater och i stället lägga sig till riksdagstidningen. Men att antaga detta är en orimlighet. Aftonbladet t. ex. har, efter hvad jag vill påminna mig hafva hört, omkring 7,000 prenumeranter; det lägsta pris, hvartill hvarje nummer af riksdagstidningen kunde sättas, vore, enligt de upplysningar jag erhållit, 7 öre; således för Aftonbladet hvarje dag det utkommer en affär på 490 R:dr R:mt, utom stämpelafgiften och den så kallade inbladningsafgiften till Postverket, hvarigenom utgiften höjes till 600 à 700 R:dr per dag, d. v. s. på tre månader en kostnad af 40,000 till 50,000 R:dr R:mt. Kan man tro, att någon tidning skulle vilja belasta sig med en sådan utgift för att erhålla ett på visst sätt officiellt, men ändock alltid ofullständigt referat. Af tidningens halffofficiella karakter blefve emellertid en följd, att allmänheten komme att anse densammas referater ega ett slags garanterad tillförlitlighet, och om äfven talare, hvilka funne sina yttranden origtigt återgifna, insände reklamationer för att rätta förmenta eller verkligen begångna misstag, så ginge dock tid åt, innan allmänheten hunne övertyga sig om huru det egentligen med saken förhölle sig, eller att referaterna icke alltid kunde tilläggas trovärdighet, ehuru de dock borde betraktas såsom officiella. Den föreslagna anordningen, om den kommer till verkställighet, skulle säkert leda till missbelåtenhet å alla sidor, och jag beklagar i sanning de Herrar, hvilka plåga, som man säger, "ligga i diskussionen". De blefve tvungne att med sträng uppmärksamhet följa det sätt, hvarpå deras här till protokollet afgifna yttranden blifvit antecknade och uppfattade, vidare referaterna i de allmänna tidningarna och slutligen äfven det halffofficiella tidningsbladet, allt för att tillse att deras anföranden blefve riktigt återgifna. Detta skulle säkerligen för mycket hårdt taga vederbörandes krafter i anspråk. Jag tror således, att det icke är skäl att vedervåga ett sådant äfventyr som det här föreslagna företaget. Jag ber dessutom att få fästa uppmärksamheten på hvad det skulle kosta. Äfven om jag antager hufvudredaktörens och notariernes aflöning till endast 3,000 R:dr i månaden, så går dock sålunda kostnaden för redaktionspersonalen för tre månader, i händelse förslaget nu för det återstående af riksdagen skulle sättas i verket, till 9,000 R:dr. Den minsta upplaga, som kan ifrågakomma, är väl 1,500 exemplar. Pappers- och tryckningskostnaden för dessa kan icke sättas lägre än till äfven 9,000 R:dr, och denna summa är dock ganska lågt beräknad; det hela således en affär på minst 18,000 R:dr R:mt endast för den förslagsvis beräknade återstoden af denna riksdag. Jag tviflar på, att Andra Kammaren skulle vilja lägga en sådan utgift till de öfriga riksdagskostnaderna. Vi hafva af den näst föregående Riksdags-ordningen mottagit ett mindre lyckligt arf i de stadganden i nu gällande Riksdags-ordning, hvilka binda protokollens uppställning och förande vid föreskrifter i grundlagen. Frågan om formen och sättet för protokollsföringen hos Riksdagen borde vara skild från grundlagen, så att det stode Kamrarna öppet att sjelfva derom hvar för sig bestämma. Lämpligast vore utan tvifvel att öfver Kamrarnes förhandlingar fördes utförligt och fullständigt sakprotokoll, men att deremot, hvad diskussionerna vidkommer, med deras upptecknande och bringande till all-

mänhetens kännedom förhölles på det sätt Kamrarne funne bäst leda till det åsyftade ändamålet, och detta sednare kan icke uppnås utan tillgång på fullt skicklige stenografer eller snabbskrifvare.

På de skäl jag nu anfört, yrkar jag afslag å de åtta första punkterna af oftanämnda förslag, för såvidt detsamma blifvit af Första Kamraren godkändt.

Beträffande åter förslaget i den 9:de punkten: "att de ledamöter, som hafva inseende öfver Riksdagens Kansli, måtte få sig uppdraget att före innevarande riksdags slut afgifva förslag till de åtgärder, som må anses nödiga att på förhand vidtaga till vinnande af det syftemål, att Kamrarnes förhandlingar må kunna, vid en blifvande riksdag, på ändamålsenligaste sätt till trycket befordras och göras för allmänheten tillgängliga", så biträder jag detsamma till alla delar. Äfven under nu varande former och föreskrifter för riksdagsprotokollets förande bör detta protokoll med vida större skyndsamhet, än hittills egt rum, kunna uppsättas och genom trycket bringas till allmän kännedom; och detta ämne är af sådan vikt, att det väl förtjenar att särskildt blifva föremål för Riksdagens ompröfvande.

Herr Rosenberg: Som tiden långt framskridit, är det icke min mening att ingå i granskning af alla nu föredragna punkter af förslaget om utgifvande af en riksdagstidning, helst som en föregående talare tydligt och klart utredt ämnet. Jag vill blott säga, att jag genom läsning af förslaget kommit till den öfvertygelse, att ett dylikt företag skulle blifvit särdeles kostsam. Det är väl möjligt, att detsamma skulle komma att lända till någon nytta; men då jag föreställer mig, att kostnaderna blefve alltför dryga utan att åsyftade ändamålet vunnes, yrkar äfven jag afslag å Utlåtandet.

Herr Svanberg: Då denna fråga blifvit af Första Kamrarnes minoritet på ett tillfredsställande sätt utredd, och Herr Sjöberg i afton ytterligare bidragit genom sitt föredrag att visa olämpligheten af förslaget, sådant det blifvit uppställt, anhåller jag blott att med honom få instämma.

Herr Hierta: Äfven jag tillåter mig att i allo instämma med den förste talaren, som verkligen uttömt ämnet, och kan således ej annat än med min röst biträda honom; detta så mycket heldre som jag måhända med skäl kan anses hafva i denna fråga någon erfarenhet. Jag har nemligen under Riksdagen 1828—1830 sjelf utgifvit en riksdagstidning, hvilken varit den enda, som efter 1809 kunnat fortsättas till riksdagens slut. Erfarenheten har visat, huruledes det är en absolut omöjlighet att i sammandrag återgifva *alla* talares yttranden i en fråga. Vi kunna lätt föreställa oss detta, om man eftertänker, huru det skulle tillgå för att i morgon på sådant sätt framlägga den diskussion, som här i dag förevarit. Enda möjligheten härför vore att i tidningen blott intaga de talares yttranden, som varit de mest intressanta för att gifva en historisk karaktéristik af förhandlingarne; men förslaget åsyftar icke något sådant; och jag tror i allt fall, att redaktionen af tidningen skulle få det ganska hett,

samt att missnöjet skulle blifva så stort, att många efterräkningar skulle komma från ledamöterna i Kammaren. Jag känner väl icke så noga, huru Norska Stortingets förhandlingar delgifvas allmänheten; men jag har fullt skäl att tro, det man härvid tillvägagår på ett helt annat sätt, än hvad som i förslaget nu åsyftas. Särskildt anser jag mig böra påpeka, att tryckningen skulle komma att kosta mycket mera, än hvad den förste talaren antydde. Då jag för öfrigt tror, att meningarne äro odelade om förslagets öde i denna Kammare, anser jag mig icke behöfva vidare yttra mig i saken, utan förenar mig i Herr Sjöbergs yrkande om afslag.

Herr Key: Då jag icke kan sägas missbruka friheten att i Kammaren tala, hoppas jag att man i denna fråga skall tillåta mig yttra ett par ord. I olikhet med föregående talare ber jag att få framställa några argumenter till försvar för utgifvande af en riksdagstidning. En sats som icke torde kunna jäfvas är denna: att om friheten skall vara sann, så måste sanningen vara fri. Den har varit det för det skrifna ordet, men icke i samma mån för det talade.

Vid föregående riksdagar har man nemligen ofta hört klagomål deröfver, att talarnes yttranden blifvit origtigt, stympadt och stundom icke alls återgifna i de allmänna tidningarne. Jag vill likväl för min del icke deri se någon grundad anledning till klander mot tidningspressen, ty om en tidning skall uppfylla sin bestämmelse, måste den intaga en bestämd position; den måste omfatta och försvara vissa åsigtter och idéer samt bekämpa andra. Det torde vara för mycket begärdt af en tidning, som består genom egna resurser, att den skall lika fullständigt och con amore återgifva motståndarnes yttranden som anhängarnes af allt hvad den strider för. Det erfordras fördenskull en riksdagstidning, som står öfver och bredvid de olika partierna, endast denna kan fullt opartiskt återgifva förhandlingarne inom Kamrarna. De penningar, som nedlades på ett dylikt företag, kunde således icke sägas vara bortkastade.

En talare har föreburit, att svårigheterna för att genomföra ifrågasvarande företag äro oöfvervinnerliga; men jag tillåter mig att erinra, att man i alla konstitutionela länder utom Sverige besegrat hindren. Öfverallt, der formen för det parlamentariska lifvet hunnit utvecklas, finnas riksdagstidningar, och jag vill blott påpeka, hurusom i Frankrike tre serier af dylika tidningar utgifvas. Öfvergå vi till Norge, ber jag att få till de upplysningar, som angående förhållandet i denna sak blifvit lemnade, få lägga några andra. Af de trenne serier, under hvilka Norska Stortinget utgifver sina förhandlingar, äro, såsom en talare sagt, "Stortings-tidende" och "Stortings-etterretninger". I Stortings-tidende, som började 1857, upptogs *ordagrann*t alla diskussioner; men dessa ansågos för vidlyftiga, hvarföre man år 1863 inskränkte tidningens omfång och beslöt, att diskussionen endast i viktigare frågor, hvilka bestämdes af Presidenten, skulle in extenso intöras, men alla andra diskussioner och förhandlingar i sammandrag. Den vidlyftigare formen för tidningen, som utgafs 1857, kostade 40,000 R.dr, men sedan man beslutat sig för det mindre formatet efter 1863, har kostnaden nedgått till 20,000 R.dr. "Stortings-etterretninger" redovisar i ännu kortare sammandrag för alla ärenden och förhandlingar i Stortinget, redaktören står under en viss kontroll af Stor-

tinget, emot det att han i understöd uppbär 1,600 R:dr R:mt och tillhandahåller allmänheten densamma för särdeles lågt pris, jag tror till högst 1 R:dr 75 öre. Det finnes också knappt någon bondgård i Norge, der icke denna sednare tidning är synlig.

Det Norska folket har icke gjort sig känt för slöseri utan tvärtom för sträng sparsamhet, men det har likväl icke tvekat att i likhet med Frankrike bekosta sig riksdagstidningar. Då vi af Kongl. Maj:ts Proposition om Statsverkets tillstånd och behof inhemta, hurusom det äskas flerfaldiga anslag, hvilka kunna i mer eller mindre grad sägas tillhöra den militära och byråkratiska lyxens utveckling, och icke vara såsom det synes af behofvet påkallade, så kunna vi mycket väl vid frågorna om berörda anslag många gånger om inbespara den summa, som erfordras till en riksdagstidning. Landet skulle sedermera kunna i stort följa Riksdagens förhandlingar och den politiska uppfattning, som vore bland ledamöterna rådande samt välja mellan de olika meningarne.

På grund af hvad jag sålunda anfört, vågar jag anhålla om bifall till förslaget med den förändring, att tredje punkten finge denna lydelse: "att notariernes tjänstgöring och fördelningen af arbetet mellan dem bestämmas af redaktören, dock så att alla yttranden af Kammarens ledamöter äro i sammandrag uppsatte och för vidare granskning till redaktören aflemnade, *då sammanträde egt rum på förmiddagen, under aftonens lopp, och, om plenum på aftonen inträffat, följande morgon.*" Genom ett sådant stadgande skulle fordringarne på skyndsamhet och noggrannhet hos notarierna kunna väl förenas. Redaktören hade ju eftermiddagen att öfverse talen på förmiddagen och följande morgon att genomgå de yttranden, som afgifvits qvällen förut. De vanliga tidningarne innehålla, som vi veta, i allmänhet den dag sammanträde i Kamrarna varit ett kort referat i sammandrag öfver den dagens förhandlingar, och först flera dagar derefter kommer sjelfva diskussionen i tidningarne.

Derjemte får jag anhålla, att femte punkten i förslaget helt och hållet må utgå, men att i sjuete punkten inryckes det stadgande, att sammandraget komme att genom postkontoren hållas allmänheten till handa mot vanligt postförvaltarearfvode.

Med de sålunda af mig uppställda förändringar af förslaget yrkar jag bifall till detsamma.

Herr Ridderstad: Röster hafva här höjt sig, klagande öfver det sätt hvarpå våra tidningar referera riksdagsförhandlingarne. Förefinnas dock rättmätiga skäl för dessa klagomål?

En tidning ledes i allmänhet af bestämda åsichter, gifna grundsatser, och måste ledas deraf, det ligger i sakens natur. Referaterna öfver Riksdagens förhandlingar, sådana de i allmänna tidningarne inflyta, få derföre karakter af redaktionens individuella uppfattning. Tidningarnes begränsade utrymme gör det jemväl omöjligt för dem att återgifva såväl riksdagsförhandlingarne *in extenso* som *alla* talares yttranden. De måste hålla sig till det hufvudsakliga. Med någon kannedom om tidningarnes ledande personal är jag fullkomligt öfvertygad, att hvar och en af dem söker att med största opartiskhet referera diskussionerna, men jag tror för min del

del, att icke någon redaktion skall lyckas i detta sin sträfvande så, att talarne sjelfve dermed alltid blifva tillfredsställda. Den menckliga fåfängan och svagheten skola alltid finna skäl till anmärkningar.

För att åstadkomma en fullt opartisk riksdagstidning, föreligger nu det förslag att Riksförsamlingen sjelf skall låta uppsätta en sådan. Jag är äfven af den öfvertygelse, att man skulle lyckas lösa uppgiften, för så vidt nemligen man beslutar sig att i tidningen intaga riksdagsförhandlingarne i sin helhet; men deremot, i händelse man blott i sammandrag vill återgifva dem, stöta på samma svårigheter som andra tidningar och följaktligen ej lyckas bättre än de.

Man har anmärkt mot den nuvarande tidningspressens sätt att referera riksdagsförhandlingarne, att somlige talares yttranden återgifvits fullständigt, hvaremot andras blifvit riktigt stympade; men om man uppmärksamt följer diskussionen i Kammaren, ber jag hvar och en lägga handen på hjertat och besvara mig den fråga, huruvida det ens vore tänkbart, att en redaktion skulle kunna underlåta att stympta åtskilliga föredrag, som emellanåt här löpa af stapeln, ja jag går till och med så långt, att jag vågar säga, att det skulle vittna om verklig bristande takt. Förhållandena skulle blifva aldeles desamma i en riksdagstidning.

Försvararne af förslaget föreställa sig och fordra, att en tidningsredaktion skall vara sådan, att den med lika varmt och lefvande intresse skall återgifva alla och allas olika yttranden. Jag har redan påpekat det omöjliga deri. Huru omsorgsfullt Riksförsamlingen än må tillvågaga vid tillsättande af en redaktion för handhavande af den ifrågavarande riksdagstidningen, skall man omöjligen finna någon — jag är derom fullt förvissad — som skall kunna frigöra sig från sin individuella uppfattning, vid hvilket förhållande nämnda redaktion komme att, likasom andra tidningsredaktioner, mer eller mindre tillfredsställande för den ena eller den andra fullgöra sitt uppdrag. Endast en maskin skulle kunna uppfylla alla anspråk på fullständighet och opartiskhet; men en sådan maskin, en maskin med förstånd och omdöme, med uppfattning och skriftställareförmåga — har vår Herre ännu icke skapat.

Lika med Herrar Sjöberg och Hierta anser jag förslaget vara både opraktiskt och opåkalladt; opraktiskt, emedan de felaktigheter, som man nu någon gång finner hos tidningsreferaterna ej genom föreslagna åtgärden förebyggas; opåkalladt, enär rörslagets antagande skulle medföra kostnader, hvilka kunde sägas vara icke blott för stora utan äfven förspillda, då man tager i betraktande, att såväl Riksdagen som den stora allmänheten få under nuvarande förhållanden riksdagsreferater, fullt lika goda med dem man genom förslaget vill ernå; — och detta, Mine Herrar, för intet.

För öfrigt vill jag hemställa huruvida det ens är tänkbart, att någon person, som vore företaget vuxen, skulle vilja åtaga sig detsamma. Skulle möjligen någon ung man vilja våga försöket, riskerade han verkligan hela sin framtid, emedan Kamrarnes ledamöter, hvar och en på sitt sätt missnöjde öfver att deras tal ej blifvit så framhållna och återgifna, som de sjelfve ansett skäligt och billigt vara, utan allt tvifvel ganska snart skulle förklara den unge mannen komplett oduglig.

Jag anser dessutom, såsom jag förut haft äran antyda, att den ram, inom hvilken Utskottet velat inskränka tidningens omfång, är alltför trång. Jag föreställer mig nemligen, att denna tidnings format icke gerna kunde blifva åtminstone större än Aftonbladets; men, Mine Herrar, huru knapphändiga skulle icke vid sådant förhållande förhandlingarne i allmänhet blifva återgifna, då vi måste inse och erkänna att denna Kammares diskussion endast och allenast i dag säkerligen varit tillräcklig att fylla minst 10 Aftonblad.

Jag återupprepar hvad jag nyss yttrade. Förslaget är både opåkalladt och opraktiskt, hvarföre jag yrkar afslag.

Herr Sven Nilsson: Som föregående talare framdragit fullt giltiga skäl för afslag å ifrågavarande Utlåtande, vill jag blott nämna, att jag biträder deras mening.

Herr O. B. Olsson: Äfven jag anhåller att få tillkännagifva, det jag, på grund af hvad i saken blifvit andraget, kommer att rösta för afslag.

Herr Hollander: I likhet med Herr Sjöberg finner jag alla skäl tala för afslag, hvadan jag också ber att få med honom instämma.

Herr Medin: Som Herr Sjöberg tydligt och klart återgifvit min mening i denna fråga, anhåller jag, att ifrågavarande Utlåtande måtte blifva af Kammaren afslaget.

Herr von Troil: Det är i sanning en föga gynnsam ställning den innehar, som i likhet med mig finner sig af sin öfvertygelse manad att uppträda för ett förslag, som mött så enhälligt motstånd från föregående talare. Det är ganska vanligt att, då en öfvergång sker från gamla vanor och förhållanden, det erfordras en viss tid, innan man hinner sätta sig in i sin nya ställning. Detta gäller med afseende på det enskilda lifvet och äfven någon gång i fråga om det allmänna. Under den diskussion, som egt rum ej mindre i denna Kammare vid remissen af min motion angående bestämmeiser, som borde införas i Riksdagens arbetsordning än äfven i enskilda Utskottet, då samma ärende der till behandling förevarit, har jag gjort det rön, att, så snart fråga varit om något nytt, som inneburit ett steg framåt, stora betänkligheter yppat sig.

Jag ber, att Kammaren behagade, innan den bestämmer sig för ett afslag å föredragna Utlåtandet, ett ögonblick besinna sig. Åtskilliga af de anmärkningar, som här blifvit framställda mot förslaget, torde icke sakna befogethet, men de gälla hufvudsakligen biomständigheter, hvilka enligt min tanke lätteligen kunna afhjelpas. En annan del af anmärkningarne är temligen obefogad. Emellertid har Herr Key föreslagit sådana ändringar i förslaget, att, med desammas iakttagande, jag ej kan finna några stora praktiska svårigheter emot dess genomförande.

Bland de anmärkningar, som blifvit mot förslaget rigtade, äro de väsendtligaste, att riksdagstidningen skulle erhålla en slags officiel prägel, samt att derföre misstag och felaktigheter i dess referater skulle vara af

långt mera betydhet, än sådana fel som insmyga sig i de underrättelser, hvilka de dagliga tidningarne meddela om Riksdagens förhandlingar; men just den omständigheten att tidningen får denna officiella prägel medför en större visshet hos allmänheten, att, då reklamationer ske, misstag verkligen blifvit begångna, än när sådana nu förekomma i de allmänna tidningarne. Derjemte torde man med fullt skäl kunna påstå, att den redaktionspersonal, som för riksdagstidningen skulle af hvardera Kammaren utses, komme att bättre lyckas i att fullständigt och troget återgifva förhandlingarne, än hvad man billigtvis kan begära af öfriga tidningar. Man har velat låta förstå, att detta förslag skulle hafva framkommit till följd af misstro till pålitligheten af referaterna i de stora tidningarne. För min del har jag aldrig haft ett sådant motiv. Tvärtom har jag varit förvånad öfver det sätt, hvarpå dessa tidningar redogjort för diskussionerna. Man måste dock besinna, att nämnda tidningars spalter äro afsedda för andra mångfaldiga och viktiga ämnen, samt att följaktligen endast ett inskränkt utrymme kan beredas för riksdagsförhandlingarne. Jag tror för min del, att Svenska allmänheten önskar att genom en tidning i oafbruten nummerföljd få temligen fullständiga redogörelser öfver förhandlingarne i båda Kamrarne. Man har sagt, att kostnaderna för detta tidningstöretag skulle bestiga sig till 18,000 R:dr för återstående tiden af riksdagen, och en annan talare har velat anse detta belopp för litet. Detta må visserligen vara samt; men jag tror, att, om än dessa kostnader äro en utgift för ögonblicket, företaget likväl skall medföra stora besparingar i framtiden. Atminstone måste väl dessa utgifter vara bättre använda än de orimliga kostnader, som för hvarje riksdag nedläggas på tryckning ord för ord af den massa protokoll, som inom Riksförsamlingen föras. Jag hemställer till Kammarens Herrar ledamöter, huruvida dessa protokoll i vidsträcktare mån bana sig väg till den läsande allmänheten. Jag skulle tro, att på sin höjd en eller annan riksdagstalare i protokollen uppsöka sina egna föredrag, hvaremot största delen af upplagan utan tvifvel slutligen hamnar i krydd- eller viktualieboden. Det torde väl inträffa, att ett eller annat exemplar erhåller plats i några bibliotek, och att protokollen derigenom komma att vara till någon nytta; men jag betviflar, att de hos enskilde personer länge blifva förvarade.

Det är af synnerlig vigt att man nu ej förkastar detta förslag, så mycket heldre som Första Kammaren redan bifallit detsamma och all anledning förefinnes att hoppas, det man, efter det de första stegen vid denna riksdag blifvit tagna, och man dervid kommit till insigt af de felaktigheter som böra undanrödjas, nästa riksdag skall erhålla en fullt ändamålsenlig riksdagstidning. Man skulle härigenom vinna den förmånen, att tryckningen af protokoll blefve öfverflödig. Man har nämnt, att sådana icke finnas i Norge, och jag ber att få upplysningsvis meddela, att Danmarks "Rigstidende" utgör den enda fullständiga redogörelsen för diskussionerna inom dess Riksdag. Deremot innehålla protokollen ingenting annat än namnen på talare, som yttrat sig för eller emot en fråga samt de yrkanden, som dervid blifvit framställda, äfvensom utgången af voteringarne. Talen återfinnas, som jag nyss nämnde, i "Rigstidende", affattade i sammandrag och kort efter sammanträdet slut befordrade till trycket.

Till följd af denna anordning tager också hela Danmark med glädje del af sina representanters föredrag.

På grund af hvad jag nu haft äran anföra, och då jag hoppas samt är fullt övertygad, att den kostsamma tryckningen af protokollen hos oss skall genom bifall till den föreslagna åtgärden blifva öfverflödig, yrkar jag, att förslaget måtte godkännas med de förändringar, Herr Key framställt.

Herr Jonas Jonasson från Calmar län: Jag förenar mig med Herr Sjöberg och Ridderstad om afslag. Jag anser förslaget förnämsta brist ligga deri, att man genom bifall till detsamma gifver anledning till en diskussion, som efter mitt förmenande skulle blifva 100 procent större än som nu beklagligen eger rum. Härtill kan man lägga, att riksdagen derigenom skulle tvifvelsutän blifva en eller flere månader längre än grundlagen åsyftat, hvarföre jag yrkar afslag.

Herr Friherre Alströmer: Sedan en fullständig utredning i denna fråga egt rum, borde jag kanske afstå från ordet och instämma med den förste talaren i yrkandet om afslag å nu föredragna del af ifrågavarande Utlåtande. Den motion, som ligger till grund för detsamma, är ingalunda ny. Jag hyser intet tvifvel, att Riksdagens förhandlingar böra på ett bättre sätt än hvad som nu sker delgifvas allmänheten; men jag tror likväl icke, att genom antagande af det framlagda förslaget den dermed afsedda fördel skall vinnas. De åsikter, som åtskillige talare framställt, synas mig först vid föredragning af nästa punkt i Utlåtandet böra vinna gehör; och om densamma vinner Kammarens bifall, så står ju alltid möjlighet öppen att framdeles ernå det af dem åsyftade ändamålet. Jag anhåller emellertid, att Kammarerna behagade afslå de nu föredragna punkterna af Utlåtandet.

Herr Friherre Koskull: Med all aktning för de skäl, som blifvit andragna för och mot förslaget, anser jag för min del, att, då riksdagen nu långt avancerat, kostnaden för en riksdagstidning under återstående delen skulle blifva högst onyttig, hvadan jag förenar mig i Herr Sjöbergs yrkande om afslag.

Herr Sjöberg: Jag ber att blott få säga några ord med anledning af en talares uppgift eller påstående derom, att de dagliga tidningarne partiskt återgifva riksdagsförhandlingarne. Jag tror, att ett sådant påstående är orättvist, och att det sätt, hvarpå tidningarne redogöra för dessa förhandlingar, är deremot, i allmänhet åtminstone, ganska förtjenstfullt, särdeles om man tager i betraktande den skyndsämhet, hvarmed dessa redogörelser måste utföras. Om de icke i allo tillfredsställa önskningarne, ber jag att få erinra, att tidningarnes riksdagereferater icke medföra någon statsutgift. Skulle Riksdagen tillsätta referenter, som i en särskild tidning redogjorde för diskussionerna, betviflar jag, af skäl jag redan anfört, att desse Herrar skulle bättre lyckas. Då jag uppgaf, att kostnaden för riksdagstidningen skulle bestiga sig till omkring 18,000 R:dr för den förslagsvis beräknade återstoden af denna riksdag, men en annan ledamot, vida mera erfaren i denna sak än jag, sedermera förklarade, att företaget skulle blifva vida kostsamare, har jag åtminstone icke tilltagit något för

högt pris. Jag anser mig hafva genom mitt föregående anförande ådagalagt, att diskussionerna nu icke kunna blifva återgifna så som önskligt vore. Ett vilkor härför är, som jag redan anmärkt, att Riksdagen söker förskaffa sig skicklige stenografer. Kunna desse derjemte med urskiljning och talent återgifva öfverläggningarne och förlåna afrundning och behag åt uttrycken, så vore derigenom en ytterligare vinst beredd. Då vi nu emellertid icke hafva några snabbsskrifvare, bör förslaget icke heller af denna orsak bifallas.

Jag fortsätter mitt yrkande om afslag å de åtta första punkterna, helst som de skäl, man framställt för bifall till Utlåtandet, icke det minsta rubbat min öfvertygelse om det framlagda förslagets olämplighet i nys angifna delar.

Herr C. A. Larsson: Då jag är en bland dem, som under de tre sista riksdagarne icke så litet deltagit i diskussionen inom Bonde-Ståndet, får jag förklara, att jag gjort den erfarenhet, att referaterna i tidningarne icke varit så illa uppfattade som åtskillige talare här låtit förstå. Det må väl vara sannt, att en och annan vältalare möjligen icke återfunnit ord för ord sitt föredrag; men några reklamationer har man fördenskull ej afhört. När det någon gång varit nödvändigt, hafva talarne lemnats tillfälle, att, innan talen i tidningarne influtit, justera dem. Man bör således icke från denna synpunkt kasta bort penningar på ett onödigt företag. Hvarföre kan man icke, då vi hafva ett stort antal notarier och kanslistar, låta genom dem tillställa tidningarne protokollen, för att tryckas. Man skulle möjligen kunna undvika att hafva offentliga notarier och nöja sig med dem, som erfordrades blott för tidningarne, hvilket kanske vore billigare. Derjemte skulle genom en sådan anordning utan tvifvel den fördel vinnas, att i landsorten komme att prenumereras mera på tidningarne, och att allmänheten med större intresse skulle följa förhandlingarne. Huru har det hittills gått med protokollen? Jo, man får på en gång luntor i stort, och man ledsnar sannerligen vid begynnelsen, om man skall matta sig med att läsa dem. Man har sagt, att tidningarne skulle partiskt återgifva diskussionerna; men jag hemställer, huru det är möjligt att referera ena sidans åsikter utan att äfven upptaga den andras. Då emellertid förslaget icke i den syftning jag nu talat innehåller stadganden, finner jag icke något skäl att bifalla detsamma, så vidt man icke, då punkten 9 föredrages, bör, såsom Herr Sjöberg nämnt, i denna del gilla förslaget.

Herr Hierta: Jag skulle icke ytterligare hafva begärt ordet i denna fråga, om ej några föregående talare missförstått min och fleres mening, som bekämpat framgången af förslaget, så till vida, att vi derigenom skulle anses hafva talat mot uppsättandet af en riksdagstidning. Min likasom den förste talarens mening har varit, att man borde förkasta förslaget, emedan man omöjligen kan åstadkomma en riksdagstidning, som på ett tillfredsställande sätt återgäve diskussionen i sammandrag. En talare bakom mig har åberopat Norge, och att man der får en slags riksdagstidning för 1 R:dr 75 öre. Mot en sådan tidning, som naturligtvis icke gerna kan innehålla mycket af öfverläggningarne och vara fullt tillfredsställande, har jag väl för prisets skull just ingenting att anmärka; men

jag hemställer, huruvida man för en sådan tidnings utgifvande behöfver, såsom förslaget uppställer, en redaktör och fem notarier. Jag tror för min del, att en redaktör vore för ett sådant företag fullt tillräcklig; ty det blefve eller kunde icke gerna blifva annat än ett register. Jag ber att få åberopa ett exempel på, huru det förr gått med ett dylikt företag. Första gången, då jag var notarie hos Ridderskapet och Adeln, under 1828 års riksdag, utgafs en riksdagstidning, som upptog besluten i alla ämnen samt omnämnde de talare, som yttrat sig för och mot en sak. Denna tidning fortsattes 1 å 2 månader, till dess den för många år sedan affidne Prosten Friherre Schwerin på riddarhuset uppträdde och bad, att Ridderskapet och Adeln skulle förskonas från dessa skeletter. Jag anser det vara både nyttigt och nödvändigt att diskussionerna utkomma i tidningsform, och jag har också sträfvat för ett förbättradt sätt med protokollsföringen, så att protokollen kunde i tidningarne hastigt nog inflyta. För min del tror jag, att tryckningen af diskussionen i sin helhet icke är skadlig såsom en talare yttrat, ty det kan vara ur historisk synpunkt nyttigt att dessa protokoll finnas, om än ett och annat exemplar hamnar i kryddboden. Den, som har tid att läsa förhandlingarne under 1812, 1815 och 1818 års riksdagar, skall af dem finna mycket, som är högst intressant. Man bör verkligen icke kasta bort protokollsföringen, om än nya Riksdagsordningen ger anledning till det autagande, att man bör ur protokollen utesluta mycket som är onödigt; ty man hvarken kan eller bör undvara protokollen. Jag tror för öfrigt, att den föreslagna riksdagstidningen icke skulle komma att mera opartiskt eller på ett mera tillfredsställande sätt än de dagliga tidningarne återgifva Riksdagens förhandlingar.

Jag yrkar afslag.

Herr A. von Proschwitz: Jag vill väl icke bestrida nyttan af en sådan tidning, som den i Utlåtandet omnämnda; men då jag är öfvertygad derom, att densamma icke skulle komma att motsvara de kostnader, som på företaget måste nedläggas, och man följaktligen ej kan vinna det åsyftade ändamålet, anhåller äfven jag om afslag.

Öfverläggningen rörande nu föredragna punkter förklarades vara afslutad. Enligt derom nu framställda särskilda propositioner afslog Kammaren punkten 1 och lade till handlingarne öfriga punkterna 2 till och med 8 jemte det af Första Kammaren angående 6:te punkten fattade beslut.

Rörande *punkten 9*, som nu föredrogs, yttrade

Herr Key: Då förslaget öde nu blifvit afgjort och blott 9:de punkten i förslaget återstår att afgöra, tager jag mig friheten göra den hemställan, att Kammaren behagade vid denna punkt framställa såsom sin önskan, att Riksdagen ville vidtaga åtgärder för anskaffande af stenografer till nästa riksdag.

Frågan om en riksdagstidning är en tidsfråga, som icke kan falla, ehuru den nu blifvit, såsom jag hoppas blott af formela betänkligheter, lemnad utan afseende. I hvilket fall som helst är jag öfvertygad, att denna fråga snart kommer fram igen, och att den inom tre år skall hafva vunnit seger.

Herr C. A. Larsson: Jag kan icke föreställa mig annat, än att diskussionen öfver hela förslaget är slutad, och att man nu blott har att yttra sig, huruvida man bifaller 9:de punkten eller icke.

Sedan Herr Talmannen med anledning af siste talarens yttrande erinrat, att endast de 8 första punkterna blifvit från början föredragna samt att i följd deraf öfverläggning angående den nu föredragna punkten 9 ännu stod öppen, fortsatte

Herr Rosenberg: Jag tror, att man icke behöfver inrycka i förevarande punkt, hvad Herr Key i den velat hafva uttryckt, ty om man gifver uppdrag åt de ledamöter, som hafva inseende öfver Riksdagens Kansli att vidtaga lämpliga åtgärder för att hålla allmänheten Kamrarnes förhandlingar tillgängliga, står det nu dem fritt att föreslå hvad de vilja, och man kan väl icke bättre göra än lemna dem fria händer.

Herr Renström: Den af Herr Key föreslagna form af 9:de punktens lydelse är i min tanke alldeles obehöflig, då det i punkten heter: "att Kamrarnes förhandlingar må kunna, vid en blifvande riksdag, på *ändamåls-entligaste* sätt till trycket befordras och göras för allmänheten tillgängliga.

Herr Keys önskan synes mig således kunna vinnas genom att bibehålla punkten i det skick den blifvit uppställd, hvarföre jag också anhåller om bifall till densamma.

Herr Sjöberg: Till hvad jag redan i detta ämne anført, torde det nu tillåtas mig att endast tillägga den erinran, att Riksdagens Kanslideputerade äro lika intresserade som Herr Key för den sak han framställt, och då punkten, sådan den nu lyder, icke lägger hinder i vägen för Deputerade att vidtaga de af Herr Key omnämnda åtgärder, anhåller jag, att Kammaren behagade, med fästadt afseende derå att Med-kammaren bifallit punkten, fatta enahanda beslut.

Herr Sven Nilsson: Jag hyser för min del betänkligheter om formen att lemna Kanslideputerade i uppdrag, hvad Herr Key föreslagit, hvarföre jag tror, att man bör återremittera punkten.

Vidare anfördes icke; och blef denna punkt af Kammaren bifallen.

§ 10.

Herr Ridderstad begärde ordet och yttrade: För omkring 8 dagar sedan väckte jag motion om rätt för mosaiske trosbekännare att bekläda embeten och tjänster i Riket, samt anhöll — enär Kammarens tid då var upptagen — att framdeles få uppläsa motionen. Jag anhåller att nu få göra det.

Med afseende å det afbrott, som skulle vållas i den ordning, hvilken förut vore bestämd för de till föredragning anmälda, å Kammarens bord hvilande ärenden, blef Herr Ridderstads nu gjorda begäran afslagen af Kammaren, som, på derom af Herr Talmannen framställt förslag, beslöt att det skulle stå öppet för såväl Herr Ridderstad som för Herr Jöns Pehrsson, hvilken sednare äfven anmält sig för motions afgifvande, att aflemna sina ifrågavarande motioner näst efter förättandet af det val, som enligt derom förut fattadt beslut komme att hållas vid sammanträdet den

4 instundande Mars, och att således dessa ärenden borde å föredragningslistan för nämnda sammanträde uppföras näst efter sagda val.

Härvid anförde

Herr Jöns Pehrsson: Den fråga jag framställt rör 57 § Riksdagsordningen, hvadan Kammaren genast skall till Utskott remittera densamma. Om någon skulle betvifla detta, ber jag att få uppläsa nämnde §.

Med anledning af Herr Jöns Pehrssons yttrande förklarade Herr Talmannen, att, då den fråga, Herr Jöns Pehrsson hade för afsigt att bringa under Kammarens pröfning, icke ännu af honom blifvit slutligen framställd, utan allenast en antydning lemns om samma frågas beskaffenhet, någon rubbning icke deraf kunde vållas i Kammarens nyss fattade beslut om tiden för sagda frågas anhängiggörande; och blef detta Talmannens förklarande af Kammaren godkändt.

Häremot anmälde Herr Jöns Pehrsson sin reservation, under förmenande att hans förslag utan uppehåll bort till Konstitutions-Utskottet hänvisas.

§ 11.

Föredrogos följande tvänne motioner, nemligen:

af Herr *Johannes Andersson* från Elfsborgs län, N:o 279, om ändring i 18 och 22 §§ af gällande Riksdags-ordning;

hänvisades till Konstitutions-Utskottet, samt

af Herr *P. A. Siljeström*, N:o 280, om rättighet för lärare vid sådana enskilda läroanstalter, som äro jemförliga med femklassiga elementar-läroverk, att åtnjuta tur- och tjänsteårsberäkning, samt om maturitetsexamens afläggande vid enskilda läroverk;

hänvisades till Kammarens Tillfälliga Utskott N:o 1.

§ 12.

På begäran beviljade Kammaren ledighet från riksdagsgörömlen åt Herr *Reuter-crona* under 8 dagar, räkrade från den 4 nästkommande Mars.

§ 13.

Föredrogos men bordlades ånyo:

Stats-Utskottets Memorial och Utlåtanden N:is 12 samt 18 och 19;

Lag-Utskottets Utlåtanden N:is 37 och 38;

Konstitutions-Utskottets Utlåtande N:o 2;

Stats-Utskottets Utlåtande N:o 20 jemte bilagor Litt. A—E;

Samma Utskotts Utlåtanden N:is 21—25;

Bevilhings-Utskottets Betänkande N:o 6, samt

Andra Kammarens Tillfälliga Utskotts (N:o 6) Betänkande N:o 3.

§ 14.

Bordlades:

Stats-Utskottets Utlåtanden N:is 26 och 27.

§ 15.

Upplästes och godkändes protokollsutdrag rörande Kammarens denna dag fattade beslut.

Sammanträdet slutade kl. 11 e. m.

In fidem
H. Husberg.